

Befogadó iskolai közösség

Módszertani segédanyag
iskolapszichológusok, pedagógusok számára

Szerző: Kiss Kinga

Projektmenedzsment és koordináció: Füredi Éva, Füredi Krisztián

Kiadó: Pszi Pont Alapítvány

2023. Első kiadás (1.0)

Az aktuális, legfrissebb mindenkori változat a honlapunkról tölthető le:

<https://pszi.hu/alapitvany>

A módszertani segédanyagot a **United Way Magyarország** támogatásával a **Pszi Pont Alapítvány** készítette.

United Way Magyarország

Honlap: <https://pszi.hu/alapitvany>

Facebook: <https://www.facebook.com/PsziPontAlapitvany/>

Instagram: <https://www.instagram.com/pszipontalapitvany/>

TARTALOM

Tartalom	3
Bevezetés	8
A módszertani segédanyagról előljáróban	8
A projekt	8
A szerkezet	9
A szóhasználat	10
Az alaphelyzet	11
A háború	11
A háború mint trauma pszichés vetületei	13
Krisziszintervenció	15
Átmeneti stabilitás	16
Az iskolai alaphelyzet	17
Előkészületek új gyerekek érkezésekor	18
Oktatásügy	18
Iskola	20
Tárgyi felszereltség	20
Összekötő személy	21
„A révész”	22

Kortárs kísérő.....	23
Közös narratíva	24
Közösségi önismeret	26
Az érkező gyerekek.....	29
Érkezés, ismerkedés.....	29
Integrációs terv.....	30
„Personal branding”	32
A gyerek-közösség	35
Nyitottság: „Kíváncsi vagyok rád!”	37
Mentalizáció: „Értetni szeretnék!”	40
Diverzitás: „Sokfélék vagyunk!”	42
Tapasztalati szakértők az osztályban.....	45
Csapatkohézió: „Jó csapat vagyunk!”	46
Bullying-prevenció.....	52
A szülők.....	53
Családok a krízisben.....	53
Családszerkezet	54
Szülői kompetenciák.....	56
Kapcsolattartás az iskolával	58
Az iskolai szülőközösség	59
Családi programok az iskolában	60
A tanárok	62
A közösség formálása.....	63
A közösségépítés	63
Modellszerep	64
Oktatás.....	65
Tanmenetek összefésülése.....	65

Traumatudatosság.....	66
Kooperatív tanulás.....	67
Kiegész-prevenció	69
Az iskolapszichológus	70

Melléklet	72
Kulturális és társadalmi különbségek Ukrajna és Magyarország között.....	73
Iskola	75
Röviden az ukrán iskolarendszerről	75
Tankötelezettség	75
Alap- és középfokú oktatás	75
Osztályozás	76
Elvárások az iskolával szemben	77
Lexikális tudás	77
Nyelvtanulás	77
Ajándékok	78
Nyelv ukrán/orosz.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Nyelvi megosztottság	79
Anyanyelv	79
Nyelv és nemzetiség	80
Nevek.....	81
A nevekről	81
3 név, apai név	81
Apai név.....	81
Női név, feleség neve, hiányzó „anyja neve”	82
Nevek ukrán és orosz változatban	82
Becézés	83
Nénizés, bácsizás.....	83
Kiejtés	83
Kommunikáció	84

Verbális és nonverbális gesztusok	84
Magázás	84
Köszönés	85
Nonverbális gesztusok	85
Írásbeli kommunikáció.....	85
Online kommunikáció	86
Gyermekkép	87
Az ideális ukrán gyermek	87
Idealizált gyermek.....	87
Hagyományos nemi szerepek	88
Nők - a család tartóoszlopai.....	88
Tradicionális család.....	88
Egyszülős családok	89
Kulturális szokások, különbségek.....	90
Vallás, ünnepek és az étkezés kultúrája	90
Ortodox vallás.....	90
Naptár	91
Karácsony, Szilveszter, Újév, Télapó és unokája	92
Húsvét, Pászha	92
Nyári napforduló, Szent Iván éjszakája	93
Ünnepi asztal, vendégség	93

BEVEZETÉS

A MÓDSZERTANI SEGÉDANYAGRÓL ELŐLJÁRÓBAN

A PROJEKT

United Way Magyarország

Jelen módszertani segédanyag a 2022/2023-as tanévben a United Way Magyarország pályázati támogatásával az **“Együtt Ukrajnáért”** program keretein belül **“Ukrajnai menekült gyerekek iskolai és pszichológiai támogatása”** elnevezéssel jött létre annak érdekében, hogy elsősorban iskolapszichológusok, másodsorban az iskolai szcéná bármely szereplője számára áttekintést kínáljon az ukrán háború elől Magyarországra menekült családok gyermekeinek iskolai integrációjával kapcsolatban.

A pályázati projekt részeként megvalósult egy szupervíziós folyamat is, melyben menekülteket befogadó iskolák iskolapszichológusai, pedagógusai, valamint

menekülteket segítő civil szervezetek képviselői vettek részt. A közös munka oda-vissza kölcsönhatásban állt jelen módszertani segédanyag kidolgozásával – a közösen alakított szemlélet és módszertan a tényleges iskolai élethelyzetek kínálta realitáson tesztelődött, a visszajelzések pedig folyamatában alakították, gazdagították a jelen anyagot.

A SZERKEZET

Iskolapszichológusi szempontból az iskolai szcéna négy legfontosabb szereplője a diák, a diákközösség, a pedagógus és a szülő – ötödik szereplő maga az iskolapszichológus. Annak végiggondolásakor, hogy miként válhat az iskolai színtér befogadóvá, mindegyik szereplő irányából végig fogjuk követni a kiaknázható lehetőségeket. Ez meghatározza majd jelen munka szerkezetét is.

A háborús alaphelyzet áttekintése után elsőként a menekült gyerekekre fókuszálunk. A velük való közvetlen krízisintervenciós és állapotfelmérő munka mellett legnagyobb jelentőségűnek az iskolai színterre való megérkeztetésüket és integrációs gondozásukat tartjuk.

A menekült gyerekek általában az édesanyjukkal, ritkábban a teljes családdal érkeznek – a gyerekek közvetlen segítése mellett a szülőkkel való munka fontos részét képezi az iskolai integráció elősegítésének. Ezért külön fejezetet szánunk az érkező szülők és a szülőközösség támogatásában rejlő lehetőségeknek.

A pedagógusok az iskolapszichológus legfőbb munkatársai. A problémafelismerés és problémamegoldás folyamatos és oda-visszaható kommunikációs helyzetben tud megvalósulni. A jó iskolai légkör megteremtésében, a diákközösség mentálhigiénés állapotában, az érkező gyerekek befogadásában kulcsszerepük van. A pedagógusok támogatása, munkájuk facilitálása, eszköztáruk bővítése e módszertani anyag fontos részét képezi.

Az érkező gyerekek számára talán legfontosabb, hogy a gyerekközösség, melybe újonnan beleszökkennek, jó szívvel fogadja őket. A menekült gyerekek ébren töltött

idejük jelentős részét töltik a számukra új közösségben. Beilleszkedésük, mentális jóllétük szempontjából elengedhetetlen tehát, hogy az érintett osztályokban, iskolákban – és általában a magyar iskolarendszerben – olyan befogadó kultúrát alakítsunk ki, ahová jó megérkezni. Ennek módszertani megalapozásával foglalkozik jelen munka talán legfontosabb fejezete.

Végül, de nem utolsósorban az iskolapszichológus, integrációs segítő mentálhigiénés karbantartásával is foglalkoznunk kell, hogy tevékenységét saját magával egyensúlyban, időben fenntarthatóan tudja végezni.

A SZÓHASZNÁLAT

Jelen munka fókuszában az ukrán háború elől menekülő gyerekek iskolai integrációja áll, ez a csoport azonban nem homogén – ukrán, orosz és magyar anyanyelvű, ukrán, orosz, magyar és roma nemzetiségű, városi vagy falusi, közvetlenül bombázott térségből vagy „csak” háborús fenyegetettségéből érkező gyerekeket, családokat egyaránt jelent. Mivel a szupervíziós folyamat során egyértelművé vált, hogy a munkacsoport látóterében levő iskolák korábbi háborús térségekből menekülő gyerekeket is integrálnak, közös nyelvhasználatunkban az „érkező gyerekek” terminológiáját használtuk. Ez a terminológia és szemlélet a háborús helyzetekre adott reaktív megoldások mellett talán megnyithatja az utat a befogadó iskolai kultúra általánosabb kérdései felé is.

AZ ALAPHELYZET

A HÁBORÚ

A háborúról, mint archetípusról mindenkinek van egy előzetes kognitív-érzelmi jelentéstartomány a fejében. Amikor azonban a környezetünkben pattan ki háborús krízis, érthetően más intenzitással mobilizálódnak a helyzettel kapcsolatos értelmezések és érzelmi reakciók, mint békeidőkben.

Az érintett területeken a családoknak a hirtelen rájuk szakadt krízisben időnyomás alatt úgy kellett döntéseket hozni az ország védelmébe való bekapcsolódásról, helyben maradásról vagy az ország elhagyásáról, gyerekek-nők-idősek biztonságba helyezéséről, hogy mind a korlátozott információk, mind a veszélyhelyzetben kialakuló krízisreakciók megnehezítették a racionális mérlegelést. Az ország elhagyását választó családok a háborús helyzet időbeliségével kapcsolatos tulajdonításoknak, családi körülményeiknek, anyagi lehetőségeiknek, személyiségük szervezetségének és akut stresszkezelési kapacitásuk függvényében szervezték útnak indulásukat. Mindez önmagában olyan figyelmi-döntési túlterhelődést jelentett, mely hozzájárult a háborús stressz okozta mentális krízishez.

Ezzel egyidejűleg a szomszédos országokban az érkező hírek szintén mindenkiben bekapcsolták a vészhelyzeti reakciókat. Saját érintettségünk tisztázatlansága (mi magunk biztonságban vagyunk-e) első reflexként a saját félelmeket, saját biztonságra

irányuló intézkedéseket hozott. Az áldozati léttel kapcsolatos félelmek azonban nagyon hamar segítő reakcióba, aktivitásba fordultak.

A háború első heteiben induló óriási menekültáradat hírére magyar oldalról nagyon gyors reakcióidővel szerveződött a segítség a határra, majd az ország több pontján az érkezésüket, maradásukat, esetleges továbbhaladásukat megkönnyítendő. A segítség az első napokban teljesen alulról induló, esetleges és improvizatív volt, majd a civil és állami szektor által egyre jobban szervezetté vált, és egyre árnyaltabban volt képes reagálni a felmerülő igényekre. A közlekedés, szállás, ételmezés, adminisztratív tennivalók támogatása mellett nagyon hamar fókuszba került az érkező gyerekek megsegítése is. Az első krízisben ez elsősorban a foglalkoztatásra, a figyelem értelmes lekötésére, a szülők tehermentesítésére irányult.

Ahogy hamar világossá vált, hogy a várt villámháború helyett hosszabb háborús helyzetre kell berendezkedni, úgy jelentkeztek be a tanoda jellegű, iskolai foglalkoztatást megkísérlő áthidaló megoldásokra az önkéntes pedagógusok, civil szerveződések.

Nyárra már az is látszott, hogy a hatalmas tranzitforgalom mellett mekkora menekült-populáció tartós befogadására kell felkészülni. A megoldandó élethelyzetek közül a gyerekek intézményes integrációjának megoldását az aktuális lakóhely szerint illetékes oktatási intézmények kapták feladatul.

A 2022-2023-as tanévtől hivatalosan az Ukrajna területéről érkező és hazánkban tartózkodó összes iskoláskorú menekült és menedékes státuszú gyermek oktatása-nevelése a magyar iskolarendszer keretei között zajlik.

A HÁBORÚ MINT TRAUMA PSZICHÉS VETÜLETEI

A trauma a mindennapok tapasztalatain túlmutató olyan életesemény, mely az ember testi-lelki biztonságát, integritását fenyegeti, s mely jellemzően felőrli az egyén megküzdési tartalékait, vagy legalábbis plusz terheket jelent a hétköznapi életben használt megküzdési módokhoz képest.

A háborúban való érintettség klasszikus traumatikus élethelyzet, s mint ilyen, a következő jellegzetességekkel bír:

- közvetett vagy közvetlen életveszélyes fenyegetettség;
- mások szenvedésének, halálának potenciális szemtanújaként empátiás többlet-terhek;
- a biztonságos világba vetett hit elvesztése;
- saját koherens életút, folytonos narratíva megszakadása; integrálatlanság;
- saját életesemények feletti kontroll-érzés elvesztése, tehetetlenség;
- lavinaszerű, kényszerű változások az életvezetésben;
- veszteségek (vitális, valamint kapcsolatokat, otthont, ingóságokat érintő veszteségek).

A traumatikus életeseményt követően lelki apparátusunk nagyon sokféle válaszreakciót képes produkálni, ahogy igyekszik megküzdeni az extrém terheléssel. A többé-kevésbé adekvát reakciók mellett a legelső időszakban átmenetileg rendkívül intenzív tünetek is jelentkezhetnek: ezeket átfogóan akut stresszreakciónak nevezi a pszichodiagnosztika. Erős szorongás testi jegyeit tapasztalhatjuk ilyenkor (heves szívdobogás, verejtékezés, gombócérzés torok- vagy gyomortájon, az alvás és étkezés nehezítettsége, felhúzotttság érzése, ingerlékenység), a figyelem beszűkültsége, bénultság érzés. Olykor a viselkedés és tájékozódás dezorientálttá

válhat, a félelem következtében az egyén szándéka a traumatikus eseményre való emlékezés, az azzal való foglalkozás hátrítása lehet, miközben az emlékek gyakran betörnek a tudatba, álmokba, gyerekek esetében a játéktevékenységbe. Amennyiben hetekkel, hónapokkal később is fennmarad a nagyfokú feszültség, a nehezen kontrollálható flashbackek megmaradnak, vagy erősödnek, a traumatikus élménnyel kapcsolatos helyzetekre vonatkozó elkerülő viselkedés alakul ki – poszttraumás stressz zavarról beszélünk.

A traumát szenvedett emberek biztonságba helyezése, a traumatudatos társas támogatás, a krízisintervenciós eszközök nagyban segíthetnek, hogy egy átmeneti krízisidőszakot követően az egyén saját megküzdési eszközei révén visszanyerhesse integritását, kontrollját, személyes kompetenciáit, és pszichés megbetegedés nélkül építhesse újra életkörülményeit.

Az Ukrajnából menekülők első stresszreakcióival elsősorban az érkeztetési pontokon segítők találkoztak. A beszámolók teljesen egybevágóak a szakirodalmi, és egyetemes tapasztalatokkal. Szerencsére a segítők – az elbeszélésekből úgy tűnik – érzékenyek voltak a lefagyottság, dezorganizáltság, tanácstalanság és átmeneti cselekvésképtelenség esetleges nehézségeire, és zömmel jól tudtak reagálni, átlendíteni az érkezőket az első napok krízisének. Mire a gyerekek megérkeztek a pop-up foglalkoztatókba, tanodákba, majd az oktatási intézményekbe, jobbra túl voltak az akklimatizálódás első fázisán.

KRÍZISINTERVENCIÓ

A krízisintervenció definíció szerint a krízisállapot oldására irányuló segítő beavatkozás. Tágabb értelemben véve bárki végezheti, aki a krízisben levő személlyel találkozik.

A krízisben levő személy pszichés „megtartása” aktív szerepvállalást, a saját stabilitás és integritás megőrzését igényli a segítő részéről, ezért különösen fontos, hogy a segítő ne árasztódjon el saját szorongásaival, bizonytalanságaival.

Az érzelmi támogatás mellett először fontos teret adni a krízisben levő ventillációs igényeinek, és a segítő saját személyében tárgyat kínálhat az átmeneti regresszív megkapaszkodási szükségleteknek. Ezt követően direkt, strukturált segítséget kínálunk, fókuszban a beszűkültség oldása, a realitáskontroll és funkcionalitás helyreállítása, a további dezintegráció megelőzése áll. A krízisintervenció időben jól keretezett, hiszen fontos már középtávon sem erősíteni a dependenciát, tágítani a beszűkültséget, aktívan keresni a megoldási lehetőségeket, az ágenciát visszaadni a krízisből kikapaszkodó kezébe és közösen újraszervezni a jövőt.

Nagyon szerencsés, ha menekültek esetében az érkező oldalon rendelkezésre állnak olyan „révészerek”, akik a kríziskezelés pszichés és praktikus részében is támaszt tudnak kínálni, és akik át tudják kísérni a menekült családokat az akut krízisből az átmeneti stabilitásba. 2022 tavaszán-nyarán ezt a szerepet elég esetlegesen önkéntesek, önkéntes és civil szervezetek vállalták fel, és általában párhuzamosan segítették az adminisztratív, hivatali ügyeket, a szállás szervezését, a megélhetés kezdeti biztosítását, munkakeresést és a gyerekek beiskolázás felé terelését. Ősszel az iskolai szintéren szintén szükség volt (lett volna) olyan „helyi révészre”, aki a beilleszkedés átmenetét megkönnyíti az érkező gyerekek számára. Ha erre tudatos fókusz nem is feltétlenül jutott, sok helyen az iskolapszichológus, a magyar mint idegen nyelv (a továbbiakban: MID) tanár, vagy az osztályfőnökök látták el az ehhez kapcsolódó feladatokat.

ÁTMENETI STABILITÁS

A családokat ért változás-cunami közepette kézenfekvő lehetőségként kínálkozott, hogy a menekült gyerekek számára a valahova tartozás átmeneti új bázisa az őket fogadó iskola legyen. A közösség megtartó erejét minden segítő szakma ismeri. A régről hozott kapcsolódások folytonossága mellett az új kapcsolódások egyre terhelhetőbb szövete komoly erőforrást jelent a megküzdés szempontjából.

A tapasztalatok alapján az iskolák egy része e feladatokat remekül végzi – más helyeken inkább kihagyott ziccernek tűnik, hogy az iskola valós kapcsolódások színterévé váljon, és inkább gyermekmegőrzőként vagy várószobaként funkcionálnak a családok hazatéréséig.

Különösen fontos mindez amiatt, hogy ebben az átmeneti időszakban az érintett családok tudatosan vagy tudattalanul nagyon is igyekeznek védeni ezt az átmenetiséget, hiszen ezzel tudják fenntartani a hazatérés jövőképzetét. Ez implicit módon hátráltathatja a magyarországi társas színtereken az integrációt, és azt eredményezheti, hogy a gyerekek egy egyre hosszabbra nyúló időszakot kénytelenek izoláltan kibekkelni.

Támogató erőfeszítéseinknek ezért egyszerre kell irányulniuk a korábbi barátságok, kapcsolatok folytonosságának támogatására, valamint az új kapcsolatok facilitálására, a közösségi beilleszkedésre.

AZ ISKOLAI ALAPKLÍMA

Mindezidáig az érkező gyerek – befogadó iskola viszonya egyoldalú kapcsolódásként került tárgyalásra, mintha a segítő-segített szerepek kötöttek és egyértelműek lennének. Érdeemes azonban végiggondolni azt is, mivel gazdagodik a befogadó fél a folyamatban, hogyan formálja az adott iskolai kultúrát, az intézmény és a benne résztvevők értékrendjét a befogadás aktusa.

Tapasztalataink szerint mindez önerősítő körökben zajlik – az eredetileg is tudatosabb befogadó kultúrával rendelkező iskolákban könnyebben végbement a menekült gyerekek érkeztetése, ugyanakkor az esetileg jól menedzselt integráció jó gyakorlatként felerősítheti a befogadással kapcsolatos értékeket az intézmény értékrendjében.

Egy iskola nyitottsága, befogadó attitűdje nemcsak a háborús menekült gyerekekkel kapcsolatban merül fel. Ahogy a COVID időszak krízise sokat oldott a magyar iskolarendszer legendás rugalmatlanságán és részben idejétmúlt módszertani eszköztárán, a menekült gyerekek befogadásának gyakorlata talán segíthet a diverzitáshoz, gyerekek heterogenitásához való sokszor nehézkes hozzáállás pozitív irányú változásában.

ELŐKÉSZÜLETEK ÚJ GYEREK ÉRKEZÉSEKOR

OKTATÁSÜGY

Mielőtt elkezdenénk az egyes iskolák szintjén megvalósítható cselekvési lehetőségek tárgyalását, fontos azokról a peremfeltételekről is beszélni, melyek nélkül teljesen nyilvánvaló kudarcba fulladnak az iskola befogadó törekvései.

Ideális esetben célszerű lenne központi protokollokat kidolgozni nagyobb számú egyszerre érkező tanuló befogadására. Az ukrajnai menekült gyerekek kapcsán a magyar oktatásügy teljesítette kötelezettségeit, és látszólag megoldotta beiskolázásukat, ugyanakkor az iskolák igencsak egyedül maradtak a megvalósítás mikéntjével kapcsolatban.

Jelen munka keretein túlmutat az állásfoglalás a szükséges plusz forrásokkal, a pedagógusokra terhelt, de tisztázatlan új szerepkörökkel, az egy osztályba érkező gyerekek optimális létszámával, a nyelvi megsegítés lehetőségeivel kapcsolatban. Az azonban tisztán látszik, hogy az egyes intézményeknek önerőből, meglehetősen időnyomás alatt kellett megoldaniuk feladataikat, és teljesen esetleges, hol milyen nívón tudták megvalósítani az új feladatokat.

Elmaradt az érkező gyerekpopuláció előzetes felmérése, az integráció szempontjából releváns nyelvi, szociokulturális és oktatásügyi szempontok végiggondolása. Értelemszerűen más kihívásokat tartogat egy csak ukránul beszélő vagy egy magyarajkú kárpátaljai tanuló iskolába érkeztetése. A szerencsésebb iskolák MID tanár alkalmazásával külön magyar nyelvi órákat szerveztek a nyelvet nem beszélő gyerekeknek, de a rendelkezésre álló idő értelemszerűen még így sem volt elég a tanórák szintjére való felzárkózásra. Máshol az iskola a helyi tanerő ukránul vagy oroszul beszélő tagjainak segítségével próbálta áthidalni a nyelvi szakadékokat. Megint máshol az angolon, mint közvetítő nyelven vagy fordítóprogramokon keresztül próbáltak kommunikálni a gyerekekkel. Mindenholt probléma volt ugyanakkor, hogy míg a kisebb életkorban a mindennapokban fontos és így elsőként elsajátított nyelvi kompetenciák közelebb állnak az iskolai órák szókincséhez és nyelvprodukciónak elvárásaihoz, az életkor előrehaladtával egyre nehezebb a szakos órák tárgyi tudásához, szakmai szókincséhez felzárkózni.

Másféle kihívásokat jelentett, hogy a menekült gyerekek olykor radikálisan más szociokulturális héttérből érkeztek, mint a befogadó iskola közege. Viszonylag sok kárpátaljai, mélyszegénységben élő roma család érkezett a határon túlról, náluk nem a nyelvi illesztés, hanem a megfelelő osztályba sorolás, az iskolába járással kapcsolatos szokások megerősítése jelentett potenciális buktatót.

Remélhetőleg a beérkező (?) tapasztalatok nem a semmibe hullanak, és hasznosulnak a következő években, következő krízisekben.

ISKOLA

Bár az elbeszélések alapján az iskolák kevéssé tudtak felkészülni a menekült gyerekek érkezésére, tanodás tapasztalatok és a józan ész alapján kijelenthetjük, hogy legalább három területen érdemes már az érkezés előtt lépéseket tenni a későbbi integráció megkönnyítése érdekében.

TÁRGYI FELSZERELTSÉG

A háború elől útnak induló egész vagy csonka családok zömmel esetlegesen összezsomagolt ingóságokkal érkeztek Magyarországra. A gyerekek tanszerei nem a fontossági sorrend élén foglalnak helyet ilyenkor, így a felszerelés beszerzése általában az iskola kezdetekor vált aktuálissá.

Az iskola részéről szerencsés minimum egy teljes listával segíteni a beszerzést. Van, ahol személyi segítséget is felajánlott az iskola a bevásárláshoz, de kis összefogással néhány helyen a közösség előre beszerzett mindent, és az érkező gyerekeket a tankönyvek mellett profi módon összeállított tanszer csomag is várta. Jól érezték ezek a közösségek, hogy a kiszolgáltatottság és megszokott tárgyi környezettől való elszakadás idején milyen jól esik az ajándék – nemcsak az anyagiak és a konkrét tárgyak miatt, hanem üdvözlő gesztusként is.

Azoknál a családoknál, ahol az ukrainai és magyar tanulási körülmények nagyon különböztek – például a kinti iskolarendszertől szinte teljesen kiszoruló roma gyerekek esetében – különösen fontosak voltak ezek a gesztusok a későbbi iskolai szocializáció szempontjából. Számukra ezek révén az iskolássá válás aktusa önmagában örömtelivé, önbecsülésüket, identitásukat magasabb szintre emelővé válhatott.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Üdvözlőcsomag összekészítése

A lehetőségekhez illeszkedve a legjobb minőségű iskolai kezdőcsomag összekészítése.

- A tankönyveken kívül a csomag tartalmazhatja az életkornak/nemnek megfelelő külsejű iskolatáskát és tolltartót, füzeteket, irodaszereket.
- Ha az iskolának van címere, logója, jellegzetes szimbóluma stb., akkor azt azzal emblémázott tárgyak (toll, mappa, póló stb.) fokozzák a „közénk tartozás” érzését.
- A fogadó közösség is bevonható az üdvözlőcsomag egyénítésébe: rövid üzenetek, rajzok, esetleg a nevekkal feliratozott osztályfénykép segítheti az első kapcsolódásokat.

ÖSSZEKÖTŐ SZEMÉLY

Ahogy korábban is volt róla szó, hasznos, ha az intézménynek van előre kialakított forgatókönyve arról, hogyan fogadja a frissen érkező tanulókat. A bezsilipelést nagyban segíti, ha hivatalból kirendelt személyek gondoskodnak a gyerekek komfortjáról az első időszakban.

---

¹ A felkínált intervenciós lehetőségeknél nem jelöljük külön a célzott életkort – általában mindegyik gyakorlat adaptálható a különböző életkorú csoportokra

---

„A RÉVÉSZ”

Révésznek ehelyütt azt a segítő személyt nevezzük, aki típushelyzetek közti átmeneteken átsegíti a krízisben levő személyt. Az elmúlt egy évből érkező történetek szinte csak esetleges és informális révészekről szóltak: önkéntesekről, akik esetleg már a pályaudvaron kontaktba léptek az érkező családokkal, és segítettek a szállásszerzésben, papírok intézésében, adományok közvetítésében. Közvetítők, akik önkéntes szervezetek égisze alatt támogatták a már elszállásolt családok helyzetének stabilizálódását, a munkakeresést, a beiskolázást. Önkéntes pedagógusok, akik foglalkoztató helyszíneken, tanodákban segítették áthidalni az eredeti és új iskolák közti szakadékot. Mindegyikükben közös, hogy a talajvesztett, idegen helyzettel ismerkedő családok, gyermekek számára nagyon rövid idő alatt intenzív, terhelhető kapcsolódást kínáltak, szó szerint és képletesen is kézen fogva vezették át az új életszakaszba a menekülteket.

A révész szerepe, hogy a változás folyamán biztonságot nyújtson jelenlétével. Segíti a hatékony érdekképviselést is, jó esetben áthidalja a nyelvi és kulturális nehézségeket. Aktív, időlegesen átvállalja a segített fél feladatait is, de figyel rá, hogy ne infantilizálja őt, és az új színtéren való megkapaszkodást követően háttérbe vonul. Az iskolai beilleszkedést a révész már előzetesen információk megosztásával, a várakozás pozitívra hangolásával segítheti. Segítheti a szorongó gyereket azzal, hogy rendelkezésre áll meghallgatni előzetes félelmeit, érzelmi támaszt kínál és a realitást képviseli. Akár fizikailag is bekíséri az új iskolába, összeismerteti az új személyekkel, pedagógusokkal. Meghallgatja az első élményeit, teret ad az érzelmi ventilálásnak, támogatja a hatékony megküzdést. Elérhető egészen addig a gyermek számára, amíg biztonságérzete megszilárdul az új helyen.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

A révész

Révészként

- már az iskolába érkezés előtt meséljük a gyerekek és családjának az iskoláról, az osztályról, az osztályfőnökről;
- beiratkozáskor mindenképpen kísérik el a gyereket és családját az iskolába, személyesen mutassuk be az osztályfőnöknek, igazgatónak;
- segítünk a kommunikációs, nyelvi nehézségek áthidalását, a tolmácsolás vagy nyelvtanulás megszervezését;
- elérhetőségünket adjuk meg az osztályfőnöknek, igazgatónak, hogy az első napokban, hetekben még be tudjunk segíteni a problémamegoldásba;
- pozitív, megoldásközpontú hozzáállásunkkal, minden érintett kompetenciáinak megtámogatásával képviseljük a hatékony megküzdésbe, és általában pozitív jövőbe vetett hitünket.

KORTÁRS KÍSÉRŐ

Amerikai filmekből talán ismerős lehet a Buddy Program, mikor az iskolába érkező új gyereket a Diákönkormányzatnak megfelelő diákszervezet delegáltjai fogadják, és az első időszakban informális idegenvezetéssel, praktikus tanácsokkal, a helyi szokások megismertetésével segítik. A kortárs kísérő az első ismerkedéseken is átlendíti az újonnan érkező gyerekeket, helyismerete és társas beágyazottsága révén növeli biztonságérzetüket. Félre ne értsük – nem az van kiadva kötelező feladatként, hogy mindenképp legyenek barátok, inkább csak a saját lokális magabiztosságukból adnak kölcsön a még bizonytalanoknak, amíg megvetik a lábukat az új talajon.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Kortárs kísérő felkészítése

A kortárs kísérő kiválasztása lehet önkéntes jelentkezőkből, vagy delegálhatja őket az osztály, esetleg a Diákönkormányzat.

- Beszéljük át a kortárs kísérő szerepkört!
- Beszéljük át az iskolaváltással kapcsolatos tipushelyzeteket, az érkező gyerekek várható kérdéseit, reakcióit!
- Tartalmilag egyeztessünk az újonnan érkező diák szempontjából releváns információkról. Ha van információnk arról, mely pontokon különbözik az új iskola a régitől, az új iskolarendszer a régitől, adjunk szempontokat a kortárs kísérőknek, mi mindenre hívják fel az új tanuló figyelmét!

KÖZÖS NARRATÍVA

A háborús menekült gyerekek érkezése – mint már volt róla szó – a helyi közösségben is szorongást mozgósít, részben a saját, háborúval, kiszolgáltatottsággal kapcsolatos érzések-fantáziák szintjén, részben másodlagos szorongás formájában, miként tudnak majd a menekült gyerekekhez kapcsolódni. Tojáshéjakon kell-e lépkedniük, vagy simán lehet-e velük egyből focizni az udvaron? Rákérdezhetnek-e, hogyan érinti őket a háború, vagy kerülni illik a témát? – nyilvánvalóan nincsenek kulturálisan bevett gyakorlataink ilyen kérdések megválaszolására.

Érdemes megelőzni az érkező gyerekek körül kialakuló vákuumot azzal, hogy a befogadó közösség számára egyszerű információkat kínálunk az iskolaváltás tágabb kontextusáról.

Fontos, hogy a megérkező gyerekek értesüljenek arról, hogy milyen információátadás előzte meg első iskolanapjukat, ne érezzék tehernek, hogy az előzményeket újra meg újra maguknak kell ismertetniük. Ez különösen fontos, ha felmerül a retraumatizáció lehetősége.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Háború témájának közös feldolgozása

Osztályfőnöki óra vagy külön foglalkozás keretében dolgozzuk fel a háború és menekült lét témáit!

- Fontos, hogy a jelen realitásokat figyelembe véve, de egyik háborús fél mellett se elköteleződve beszéljünk a háborús konfliktusról. Valószínűleg leghasznosabb, ha a hétköznapi embereket érintő vonatkozásokra fókuszálunk, a fenyegetettség helyett az érintettek cselekvési és megküzdési lehetőségeit hangsúlyozva.
- A gyerekek empátiás kapacitását ne arra használjuk, hogy a háborús áldozatok helyzetébe képzelve magukat elárasztódnak a szorongással és halálfélelemmel! Érzelmileg a hirtelen változásokhoz, költözéshez, iskolaváltáshoz is tudnak kapcsolódni – brainstormingolhatunk közösen arról, hogyan tudunk az érkező gyerekeknek segíteni e változások közepette.
- Traumatudatosság – jó, ha beszélünk arról is, hogy a tapintatos kommunikáció nem a releváns témák teljes kerülését jelenti, és átbeszélhetjük, hogyan tudják az érintett gyerekek reakcióiból észrevenni, ha szenzitív területre ér egy beszélgetés. Érteniük kell, hogy teljesen természetes, ha egy újonnan érkező (vagy bármilyen) társuk alkalmanként érzelmileg elárasztódik, és felajánlhatjuk segítségünket, hogy az ilyesmivel

kapcsolatban bármikor fordulhatnak hozzánk támogatásért. Tapasztalatok alapján akár a csengő, egy tűzjelző-próba vagy áramkimaradás is komoly riadalmat kelthet a légiriadókat már átélt gyerekekben – ezeknek a helyzeteknek az átbeszélése tovább segítheti a háború elől menekülők megértését.

- Azt is érdemes megfogalmazni, hogy várakozásaink ellenére az érkező gyerekek nemcsak háború elől menekülő gyerekek, épp annyira lehetnek vidámak vagy szomorúak, szerethetik vagy utálhatják a focit, mint bármelyik másik hasonló korú gyerek

---

KÖZÖSSÉGI ÖNISMERET

Egy új tag érkezése mindig megmozgatja kissé a csoportdinamikát. A közösség öntudatlanul is képviseli és áthagyományozza az új tagra a már kialakult és többnyire implicit csoportnormát. Ez tartalmazza a csoport identitását, értékrendjét, a kialakult szokásokat, belső vicceket és szóhasználatot, a csoportthatárok rugalmasságát vagy merevségét. Új tag érkezése esetén a korábban már stabil csoportszerkezet átmenetileg fellazul – bizonyos kapcsolódások gyengülhetnek vagy erősödhetnek, a kapcsolati térkép újrarajzolódhat.

Ezek a csoportfolyamatok többségében reflektálatlanok maradnak az iskolai közösségekben, az új gyerek érkezése azonban lehetőséget kínál arra, hogy az osztály előzetesen kicsit leltározzon, rátekintsen saját működéseire, és ahol szükséges, változásokat eszközöljön.

Az alábbi gyakorlatok általában, új gyerektől függetlenül is elvégezhetőek, hasznosak és szórakoztatóak, de a beilleszkedés első szakaszát követően már az újonnan érkező gyerekekkel együtt is kipróbálhatjuk őket. Éppen ezért a csapatépítésről, a közösség jó működéseinek facilitálásáról, a későbbi fejezetekben is lesz majd szó.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Közösségi önismeret

Tekintsünk rá együtt, milyen is a közösségünk!

- Tervezzük meg az osztály zászlóját/címerét! – Milyen motívumokat, szimbólumokat, színeket javasolnak a gyerekek? Mennyiben képviseli a címer/zászló az iskola egészére jellemző jegyeket, mennyiben viseli specifikusan az osztály jellegzetességeit? Milyen közösen megélt események, eredmények jelennek meg? Büszke érzések jelennek meg? Az esetleg megjelenő poénkodás a közösség múltjából táplálkozó, a csapatszellemet erősítő közös nevetés, vagy inkább a közösségi alkotás hárfításából fakad? Utóbbi esetben érdemes fokozott figyelmet fordítani a csapatépítésre.
- Patrónus állat – A Harry Potter univerzumban minden varázslónak van patrónusa, egy állat formájában megjelenő pozitív erőtér, melyből védelmet, érzelmi támogatást meríthet. Mi lenne az iskola/osztály patrónus állata? Miért?
- Metamorfózis – Ha egy varázsló valamilyen állattá varázsolná az iskolánkat, mi lenne az? Milyen növénné válna? Milyen gyümölcs? Milyen szín lenne? stb.
- Tárt kapuval várunk! – Tervezzük meg iskolánk kapuját úgy, hogy tükrözze, jó szívvel várunk mindenkit! Csomagolópapírra, vagy akár szoborként megalkotva a felhasznált motívumok, szimbólumok jól láthatóvá válnak a gyerekek hiedelmeit, érzéseit a befogadó attitűddel kapcsolatban. Az is nyilvánvalóvá válhat, ha a gyerekek kritikusnak tűnnek az iskola korábbi nyitottságával, befogadó hozzáállásával kapcsolatban.
- Értékleltár – kötött értéklistánál válassza ki mindenki (egyéni, kiscsoportban vagy osztályszinten) az osztályra leginkább jellemző hármat!

Milyen értékek képezik az alapját egy befogadó közösségnek? Hogy áll a jelen közösség ezen értékek szempontjából? Hogyan lehetne elősegíteni ezen értékek térnyerését?

- Titkos zsák – Mit tennél be (tulajdonságot, jó szokásodat, bátorító mondatodat stb.) az osztály titkos zsákjába, ami jól jöhet a többieknek a nehéz pillanatokban? Te mit szoktál kivenni ebből a titkos zsákból, ami itt az osztályban segít, ha rossz napod van?
- Használati utasítás – Írjunk részletes használati utasítást egy idegen civilizáció tudósai számára, akik még sose találkoztak iskolánkkal, az osztállyal! Milyen írott és íratlan szabályokat kell itt betartani? Mivel lehet bevágódni és mivel vívhatjuk ki az osztály haragját? Ha a használati utasítás megalkotása oldott hangulatban zajlik, nagyon informatív lehet a társas viszonyok implicit tartományáról, a népszerűséggel kapcsolatos helyi hiedelmekről.
- Alternatív térképek – Rajzoljuk meg az iskolánk térképét, hogy a fontos helyszíneket megtalálja egy újonnan érkező! Rajzoljunk alternatív térképeket is – ezek tartalmazhatják a jellegzetes színeket, illatokat, elvárt mozgásokat adott helyszíneken. Mik a „para” helyek az iskolában (sötét folyosó, kitémött madár a biosz-szertárban, Kovács tanárnő közelében, öltöző zuhanyzója stb.)? Hogyan lehet megküzdenni ezekkel? Mik a kedvenc helyek az iskolában? Minden gyerek bejelölheti saját kedvenc helyét is az iskola térképén.
- Éjszaka az iskolában – hogyan szervezné meg az osztály egy éjszakai bent tartózkodást vagy akár egy többnapos tábort az iskolában? Milyen helyszíneket milyen alternatív célra használhatnánk?

AZ ÉRKEZŐ GYEREKEK

ÉRKEZÉS, ISMERKEDÉS

A jól előkészített terepre megérkezik hát az új gyerek. A „révész” összeismerteti az osztályfőnökkel, aki innentől szintén kulcsszereplője lesz a történetnek. Bemutatkoznak a kortárs kísérők, és kezdetét veszi a közös kaland. Az első napokban szerencsés, ha állandó jelenlétet, kísérést kap az új diák, hogy megtalálja a helyszíneket, kiismerje magát a helyi viszonyok között.

Fontos, hogy az osztályközösséggel való találkozást, ismerkedést ne hagyjuk spontán, improvizatív módon történni. Egészen biztosan szükség van a bemutatás gesztusára, az egymás felé vezető első lépések irányított vezetésére – részben azért, nehogy egyszerűen elmaradjanak ezek az aktusok, részben pedig azért, hogy az osztályfőnök szívélyességével, természetes viselkedésével, jól irányzott mondataival mintát kínáljon a közösség felé, hogyan is fogadunk egy új osztálytársat. Ez a későbbiekben normateremtővé válhat, hivatkozási alappá, melyhez a gyerekek igazodni tudnak.

Intervenciók lehetőségei

Bemutkozás, bemutatás

Segítsük az érkező gyerek és az osztálytársak bemutatkozását!

- A teljes név mellett kérdezzünk rá, hogyan szeretné, ha társai szólítanák őt!
- Jól eshet az érkező, ukrán ajkú gyerekeknek, ha nevét cirill és latin betűkkel is felírjuk a táblára.
- Ha felmerül az osztályban, egy ideig hordhat mindenki névtáblát a könnyebb eligazodás érdekében.

INTEGRÁCIÓS TERV

Nagyban fokozza az újonnan érkező biztonságérzetét, de a többi résztvevő komfortos eligazodását is az új helyzetben, ha rendelkezésre áll egy mindenki számára ismert forgatókönyv a beilleszkedés átmeneti időszakáról.

Fontos lenne egy más nyelvi-kulturális környezetből érkező gyerek esetében az első felmelegedés napjait követően felmérni a rendelkezésre álló nyelvi képességeket, társas, kognitív és tantárgyi kompetenciákat. Ez lehet az alapja annak az egyéni integrációs tervnek, melynek részleteit ideális esetben az osztályfőnök dolgozza ki a résztvevők aktív részvételével. Ez struktúrába rendezi az iskola elvárásait, hozzárendeli az egyes lépcsőfokokhoz a megfelelő segítségeket, és a visszajelzés mikéntjét, valamint nagyjából időben is meghatározza a megvalósítás ütemtervét is.

Az integrációs tervnek ki kell térnie a gyerek életében jelenlevő egyéb tanulmányi szinterekre is. Sokan délutánonként online formában vesznek részt az ukrain oktatásban, mások Magyarországon szervezett ukrán nyelvű tanulócsoporthoz járnak „szabadidejükben”. A magyar nyelv elsajátítása szintén sokszor terheli a

délutánokat. Könnyen belátható, hogy ha egy gyerek több műszakban is tanul, esetleg különórákra is jár, hamar nagyon túlterheltté, fáradttá, motiválatlanná válik. A stratégiai egyeztetéseken érdemes ebben a kontextusban is végiggondolni, mi elengedhetetlenül fontos, és mi vehető lazábban.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Integrációs terv

Szervezzünk stratégiai konferenciát az érintettekkel!

- Az osztályfőnök és az újonnan érkezett gyerek mindenképpen legyen aktív résztvevője a tervezésnek.
- Közvetítőként mi magunk a realitást, a fokozatosságot, a fejlődésfókuszú megközelítést képviseljük!
- Priorizáljunk! Vegyük számba a gyerek terhelhetőségét, hosszútávú céljait
- Ha a gyerekek megterhelő lenne minden egyes tanárral külön végigbeszélni a tantárgyi követelményeket, szerencsés, ha az osztályfőnök egyberendezi számára a különböző tantárgyakra megalkotott ütemterveket.
- Időszakonként, a stratégiai tervben rögzített pontokon üljünk össze újra, nézzük át, hogy a kitűzött célokhoz, vállalásokhoz képest mi valósult meg, tartható-e az ütemterv eredeti menete vagy rugalmas átszervezést igényel-e bizonyos pontokon.

Jó, ha ezeket a fenti kérdéseket az érintettek tudatosan végiggondolják, mert segít elkerülni az esetlegességből fakadó sodródást a tanulmányi és szociális térben, valamint a tanárok sokszor nagyon is eltérő elvárásait. Az, hogy minden szereplő ismeri a közösen kialakított stratégia lépéseit, lehetővé teszi annak kommunikálását is a közösség felé, miért és meddig részesül az újonnan érkező gyerek eltérő bánásmódban, miért és meddig esik más elbírálás alá a teljesítménye. Ezzel elejét

vehetjük a kivételezéssel kapcsolatos az esetleges kortárs vádaknak, melyek a későbbiekben akár bullyinghoz is vezethetnének.

Nem utolsósorban a jövőtervezés ilyen tudatos módja olyan fejlődésorientált koncepciót modellezhet az osztályközösség számára is, ami talán még távol áll a magyar oktatási rendszerben tapasztaltaktól.

„PERSONAL BRANDING”

Nem szabad elfelejtenünk, hogy amikor egy osztály bővüléséről, befogadó közösségről, vagy a menekült gyerekek új helyzetben való megküzdéséről beszélünk, hogy a találkozás és beilleszkedés csak a dinamikus interakcióban tud megtörténni. Ennek az érkező gyerek éppúgy aktív részese, mint a befogadó környezet. Fontos az érkező gyerekekben tudatosítani, hogy bár a történelmi helyzet, a szülők döntése és sok véletlen tényező sodorta őt az új iskolába, de a közösségbe magával hozta személyes kvalitásait, személyiségét, s általa az osztály színesebbé, gazdagabbá válhat.

Az első napokban, hetekben azzal is segíthetjük „helyzetbe hozni” az érkező gyereket, hogy lehetőséget kínálunk számára, hogy a „menekült gyerek” sematikus, kétdimenziós alakjából saját maga egyedi, háromdimenziós valóságává válhasson.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Önleltározás

Térképezzük fel a gyerek személyes kvalitásait, érdeklődését, hobbjait – mindazt, ami segíthet az új társas térben megjeleníteni valódi önmagát, s ami kapcsolódási pontokat kínál a többiekkel való ismerkedés során.

- Leltározzunk! – milyen tulajdonságaid, személyiségvonásaid jönnek jól a barátkozásban? Milyen tulajdonságaidat szokták szeretni a barátaid?

(Fontos, hogy ne az átmenetileg megszakadt kapcsolatokra, a veszteségekre helyezzük a fókuszot, hanem arra, hogy mindazok a belső tulajdonságok, amik lehetővé tették a korábbiakban a barátkozást, kapcsolódást, azok most is rendelkezésére állnak.)

- Milyen hobbijaid vannak? Van-e sport, művészeti ág, melyben már próbát tettél? – a személyes jegyek kibontásán túl az előzmények ismerete segítheti a folytonosság fenntartását is, ha segíteni tudunk bekapcsolódni a múltbélivel azonos sport-, zene- vagy egyéb foglalkozásokra.
- Mi az az 5-10 dolog, amit mindenképp jó, ha tudnak rólad az osztálytársaid? Mik az erősségeid, vannak-e dolgok, amiket kifejezetten nem szeretsz? Szokások, preferenciák és kompetenciák feltérképezése – a cél nem a kérdések bemélyítése, hanem a majdani osztálytársakkal való illeszkedési pontok felszínközelbe hozása (Milyen zenét szeretsz? Van-e kedvenc focicsapatod? stb.).

Az érkező gyerekek persze először sokszor megszeppenten vesznek részt az órákon, foglalkozásokon, ez azt a képzetet erősítheti, hogy jelenlétük passzív a dolgok csak úgy történnek velük, azok alakításába kevés beleszólásuk van, és vakon alkalmazkodniuk kell. Teljesen természetes, ha az újak megfigyelő szerepből indítva veszik szemügyre a társas folyamatokat, és a társas interakciók perifériájáról haladnak befelé, ezt a folyamatot azonban érdemes aktívan támogatni. Jó esetben viszonylag hamar kialakul az a kezdeményezőképz, proaktív, nyitott mindset, amely lehetővé teszi, hogy megéljék hatóerejüket a társas térben.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Személyes aktivitás bátorítása

Bátorítsuk az érkező gyereket az aktív kommunikációra, igényeinek egyértelmű jelzésére a társas térben!

- Kérdezz bátran! – a kijelölt személyeken kívül („révész”, kortárs kísérő, osztályfőnök) az osztálytársaktól is bármit meg lehet kérdezni akár a helyi szokásokat illetően, akár ismerkedési céllal. Nyugtassuk meg a gyereket, hogy ha esetleg kényelmetlennek is érzi, hogy túl sok kérdeznivalója van, ez teljesen normális egy új környezetben.
- Mesélj bátran! Kapcsolódj be a beszélgetésekbe, oszd meg a többiekkel saját gondolataidat, élményeidet, véleményedet!
- Mutasd meg magad! Remekül rappelsz? Meg tudod nyalni az orrodat? Bárkit lerajzolsz két perc alatt egy vonallal? – érdemes mobilizálni minden olyan készséget, amely segíti még nem túl jól ismert társ egyénítését.

A GYEREK- KÖZÖSSÉG

Az érkező gyerek közérzete egyértelműen azon múlik leginkább, mennyire könnyen találja meg a hangot társaival az új helyzetben, sikerül-e barátokat szereznie, motiváló-e a társas közeg számára. Ez annál is fontosabb az átmenetileg nálunk tartózkodó menekült gyerekek esetében, hogy eredeti kapcsolataikat, identitásukat általában igyekeznek fenntartani és átmenteni a bizonytalan jövőbe. Nem feltétlenül értelmezik úgy az iskolaváltást, mint egy végleges költözés esetén, sok gyereknél tapasztalható, hogy igazából csak ki akarják bekkelni az átmeneti időszakot. Sok tényezőn múlik persze (temperamentumuk, extrovertáltságuk, traumatizáltságuk stb.), hogyan ágyazódnak be közösségbe, de az viszont a közösségen múlik, mindent megtesznek-e azért a maguk részéről, hogy a beilleszkedés sikeres legyen.

Arról volt már szó, milyen konkrét előkészületeket igényel egy új gyerek, egy menekült gyerek érkezése. De milyen is az a közösség, ahová jó érkezni? Milyen a befogadó közösség?

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Befogadó attitűd

Brainstorming – milyen egy közösség, ahová jó érkezni?

Felnőtt csoportokkal lefolytatott brainstorming alapján a következő tulajdonságok, értékek szoktak felmerülni a befogadó attitűddel kapcsolatban: nyitott, elfogadó, kapcsolódáskész, egyenrangú és kölcsönös kapcsolatokat támogató, segítőkész, türelmes, tiszteletteljes, megbízható, kitartó, áldozatkész, empátikus, toleráns, ítélkezésmentes, rugalmas, kíváncsi, kreatív, innovatív, szenvedélyes, jó a humora, erős a biztonságérzete (nem érzi fenyegetőnek az érkezőt). Bírja a bizonytalanságot, jó a frusztrációtűrése, képes a decentralálásra, a nézőpontváltásra, újratervezésre. A befogadásra képes közösségben a tagok kíváncsiak a másik cselekedetei háttérében húzódó motivációkra, érzésekre, gondolatokra, szándékokra, képesek mentalizálni. Fontos érték az együttműködés, erre a szimpátiától függetlenül is képesek a csoporttagok.

Érdeemes észrevenni, és nagyobb gyerekekkel akár közösen reflektálni arra is, hogy a felsorolt jellegzetességek egy része éppen ellenpontját képezi azoknak, melyekkel egy háborús helyzetben a felek egymás irányába kapcsolódnak. A menekült gyerekeknek különösen nagy szükségük van a pozitív, nyitott odafordulásra, hiszen a megfélemlítés, devalválás, zárt és ellenséges kapcsolódások helyzetéből érkeztek.

A továbbiakban azt vesszük sorra, hogyan lehet e tulajdonságokat, készségeket facilitálni, fejleszteni a már új gyerekekkel kibővült osztályközösségben.

NYITOTTSÁG: „KÍVÁNCSI VAGYOK RÁD!”

A magabiztos közösségek nyitottan, érdeklődően fordulnak a kívülről és belülről érkező hatások irányába. Mivel a csoport határai és a tagok éhatárai is stabilak, egy új információ vagy egy új csoporttag érkezése, nem fenyegeti biztonságérzetüket, nem zárnak össze, nem váltanak reflexesen védekező működésekre.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Nyílt kommunikáció – a kérdések művészete

Bátorítsuk az egymás iránti érdeklődést, kíváncsiságot! Tisztázzuk, kultúránkban milyen témák számítanak szenzitívnek, és mik a bátran explorálható területek! A lényeg, hogy olyan gyerekek is interakcióba lépjenek egymással, akik a mindennapokban keveset érintkeznek. Közös nyelv vagy tolmács hiányában bátran használjunk fordító programot!

- Riporter-játék – mindenki képzelje magát egy riporter szerepébe! Tudj meg három (lehetőleg random választott) gyerekről minél többet (szokások, érdeklődés, családtagok, házi állatok, zene-film-könyv preferenciák stb.)!
- Piackutató játék – előre gyártott kérdőív segítségével kell három osztálytárs ízlését, érdeklődését feltérképezni
- Őrültkérdések játéka – minden gyerek megkapja öt osztálytársa nevét és mindegyik névhez egy-egy képtelen kérdést (pl. Mit venne magával egy lakatlan szigetre? Mi volt a legképtelenebb étel-párosítása, amit valaha megevett? Ha lehetne, milyen híres ember bőrébe bújna? stb.) és egy hét alatt meg kell tudnia a válaszokat a kérdésekre anélkül, hogy az adott osztálytárs észrevenné, hogy épp feladatot teljesít.

- Tiszteletteljes kérdések játéka – minden gyerek vegyen elő egy nála levő személyes tárgyat (kulcs, fénykép, kabala stb.)! A csoport tegyen fel olyan kérdéseket, melyek tiszteletben tartják a gyerek feltételezhető pozitív kötődését adott tárgyhoz. Jó, ha a figyelmi fókusz a nyitott, minősítés- és ítélezésmentes kérdésekre irányul.

A nyitottság egy másik aspektusa a nyílt, odaforduló kérdezés mellett a visszajelzések művészete. Egy jól működő közösségben kialakul az ítélezés-mentes visszajelzéseknek egy olyan kultúrája, amelyben a csoporttagok értik, hogy a vélemény és az ízlés szubjektív, így azokat képesek énközlésként megfogalmazni. Egy ilyen légkörben mindenki véleménye fontos és megfogalmazható, nem súlyozódik tekintély, menőség vagy egyéb szempontok alapján. A csoporttagok képesek elviselni a saját álláspontjukkal nem egyező, kulturáltan megfogalmazott véleményeket, vagy az őket érő kritikákat. Képesek különösebb érzelmi elárasztódás nélkül érveket ütköztetni, és alkalmasint elviselni a meggyőzés elmaradásának érzelmi frusztrációját. Érett közösségben a szimpátia és az egyetértés nem mutat kizárólagos együttjárást, és az egyet nem értés bizonyos kérdésekben nem megy automatikusan a barátságok kárára.

A fenti szkillék szerencsés esetben spontán is kialakulnak, de egy osztálynyi gyerek körében szinte biztosan nem azonos szinten tapasztalhatjuk megjelenésüket. Érdemes tehát tréningezni a csoportot – már önmagában az is elegendő lehet, ha a közös figyelem fókuszába hozzuk a témát. Fontos lehet a kéréstlen véleménynyilvánítás és a tapintat kérdése – a nagyobb gyerekek, kamaszok a végtelenségig tudnak e problémakör etikai vonatkozásain merengeni és vitatkozni.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Nyílt kommunikáció – a visszajelzések művészete

Teremtsünk helyzeteket az osztályban oldalirányú visszajelzések adására!

- Prezentációk, órai munka, alkotások stb. kapcsán kérhetünk visszajelzéseket az osztálytársaktól, előzetesen átbeszélve, mit tart a csoport el- és befogadható visszajelzésnek.
- Vita-órák – általában a tanórák anyagához vagy bármihez (műalkotások, zenestílusok stb.) kapcsolódó, felnőtt által moderált viták jól tréningezik az érveléstechnikát, az énközlések használatát, az érzelmek fékentartását. Szerencsés, ha két gyerek vitázik egymással, ekkor bizonyos pontokon érdemes megállítani a vitát és a csoporttól visszajelzéseket kérni.
- Üzenetdoboz – vezessük be, hogy a gyerekek minden hónapban kihúzzák öt társuk nevét (gondosan ügyeljünk rá, hogy a nevek körberotálnak hónapról hónapra), és írnak nekik egy-egy rövid üzenetet, bátorítást: „Bírtam benned mostanában, hogy ...”. Fontos, hogy előzőleg beszéljük át velük a visszajelzésekkel kapcsolatos szempontokat.

MENTALIZÁCIÓ: „ÉRTENI SZERETNÉLEK!”

A társas együttélés szuperskillje azon képességünk, miszerint képesek vagyunk magunknak és másoknak gondolatokat, érzéseket, szándékokat tulajdonítani, és ezekre magunk és mások cselekvéseinek mozgatórugójaként tekinteni. Ez azt is jelenti, hogy képesek vagyunk reprezentációsán leválasztani a cselekvést a belső tartalmáról, így a manifeszt viselkedés mögé alternatív értelmezéseket tudunk állítani magyarázatként. Ez puffertartományként segít, hogy ne azonnal, reflexesen reagáljunk a társas térben, hanem a másik – neki tulajdonított – szándékai, mentális tartalmai mentén értelmezzük a történéseket, és árnyaltan reagálunk azokra. A nézőpontváltás képességével együtt komoly szerepe van a társas konfliktusok megelőzésének, különösen, ha a metareprezentatív módon a közös figyelem fókuszába emeljük, milyen gyakoriak a téves értelmezéseink a mentalizációs térben.

Az oktatás – ha nem is szándékoltan – önmagában is sokat tesz a mentalizációs képesség elmélyítéséért. Mikor irodalomórán a szerző szándékáról, a kiváltott hatásról, érzésekről, vagy a szereplők belső mozgatórugóiról beszélgetünk – mentalizálunk, mentalizáltatjuk a diákokat. Ezen túl természetesen sok lehetőség rejlik az osztályon belüli napi konfliktusok átbeszélésében osztályfőnöki órán, vagy helyzetgyakorlatok játsszásakor drámaórán.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Mentalizáció

Fejlesszük a gyerekek mentalizációs képességét!

1. Gondolatbuborék játék – bármely szituációs gyakorlathoz kapcsolható feladat, lényege, hogy a szavak és viselkedés szintjéhez hozzákapcsoljuk a belső tartalmak szintjét is. Kérjünk meg két-három tanulót, hogy megadott témában játsszanak el egy egyszerű helyzetet! Állítsuk meg tetszőleges ponton a játékot, és a többieket kérjük meg, fogalmazzanak meg mondatokat, melyek a szereplők gondolatbuborékaiban szerepelhetnének. Akár a szereplő háta mögé állva, kezüket a vállára téve, „belső hangként” is megfogalmazhatják ezeket. Mivel többféle mondat, belső tartalom fog elhangzani, nyilvánvaló a gyerekek számára, hogy ezek a tulajdonítások pusztán munkahipotézisek az adott szereplő valós belső tartalmihoz képest. Érdeemes kihangosítani, hogy „Nem vagyunk gondolatolvasók!” – vagyis nyílt kommunikáció nélkül interakcióink számos félreértéshez vezethetnek.
2. Többszörös gondolatbuborék – a csapat egyik fele érzéseket fogalmaz meg, egy másik csoport gondolatokat, harmadik szándékokat. A gyerekek figyelmi fókuszát a különböző mentális tartalmakra irányítja.
3. Alternatívák – a szereplők arcán jól olvasható érzelemkifejezéseket hordozó fényképeket adunk a gyerekeknek, kiscsoportban minél több értelmezést kell gyűjteni a helyzetre. Cél, hogy a gyerekek értsék, első, reflexes értelmezésük csak egy a többi, elképzelhető értelmezés közül. Még a kontextus ismeretében is félrevihetnek tulajdonításaink, és túl gyors, átgondolatlan reakciókhoz vezethetnek.

4. Mentalizáció élesben – aktuális konfliktusok átbeszélésekor is alkalmazhatjuk a fentieket, és lépésről lépésre végigelemezhetjük a történeteket. Minden ponton megállva alternatív értelmezéseket kérünk a viselkedések hátterére, tetten érhető, hol csúsznak félre például a viccesnek szánt, de bántó interakciók.

DIVERZITÁS: „SOKFÉLÉK VAGYUNK!”

Más nemzetiségű, más országból érkező gyerekek bekapcsolódásakor különösen előtérbe kerül, hogyan is áll a közösség a sokféleséghez. Bizonyos életkorokban, vagy a csoportalakulás bizonyos fázisaiban erős nyomás alá kerülnek a gyerekek, hogy homogén közeget hozzanak létre. Más helyzetekben szívesebben különböznek, akár különködnek. Annak azonban alapértéknek kell lennie, hogy egymás adottságait, hozott vagy választott különbözőségeit, erősségeit, gyengeségeit a csoporttagok tiszteletben tartsák, és mindenki szabadon megnyilvánulhasson valós önmagaként.

Az integrációnak, befogadó attitűdnek – itt is fontos leszögezni – nem az a kulcsa, hogy mi mindannyian valamilyen, „normálisak” vagyunk, és kedvesen állunk a valamilyen szempontból különböző másikhöz. A lényeg, hogy sokféle dimenzió sokféle törésvonal mentén tagolja a csoport egészét, így a KÜLÖNBÖZÉS MINDENKIT ÉRINT. Mivel nem egydimenziós a mátrix, a különbözőség nem szakadékokat képez, hanem dinamikus, állandóan alakuló, állandóan mozgásban levő halmazokat hoz létre.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Sokféleség

Hangsúlyozzuk többféle módon, hogy a sokféleség érték, és hogy illúzió az a benyomásunk, miszerint mihozzánk képest különböznek mások!

- Bináris bemutatkozás játék – komoly nevével ellentétben pofonegyszerű játék, nemcsak ismerkedésre: a csoportot sokféle, dichotóm szempont szerint kétfelé szedjük. „Álljanak a parkettára azok, akiknek inkább a pizzát szeretik, a szőnyegre azok, akik inkább a spagettit! Akik játszanak valamilyen hangszeren – és akik nem játszanak. Akik szeretnek rajzolni – és akik nem stb.” A szempontok között tulajdonságok, érdeklődési körök, szokások, élmények is szerepelhetnek. Szerencsés, ha a felnőtt olyan szempontot is bedob, amely kapcsán sejti, hogy ő maga egyedül marad majd – ezzel saját bőrén demonstrálja, hogy ez sem probléma. Jónéhány szempont után a gyerekek maguk is javasolhatnak szempontokat. A sokféle halmaz és halmazhatár jól demonstrálja, hogy ugyanazon csoporton belül változatos módon lehetünk többségben és kisebbségben is.
- Mi-ti-ők játék – Három fős csoportokban a gyerekek keressenek olyan jellemzőket (szokások, tulajdonságok, érdeklődés, élmények stb.), melyek mentén ketten közös halmazba kerülnek, a harmadik pedig különbözik. Mindhárom lehetséges 2-1 felosztásra keressenek példákat! Így minden gyerek megtapasztalhatja az „illeszkedem” és a „különbözöm” érzéseit is. A tapasztalatokat megbeszélhetik aztán a teljes csoportban.
- Elmer, az elefánt – Olvassuk el közösen a mesét! (A mese Elmerről, a szürke elefántok között egyetlen színes, patchwork mintás elefántról, aki szeretett volna olyan lenni, mint a többiek. Amikor szürkére festi magát, a többiek hiányolják színességét, ami jókedvre derít mindenkit. Az eső lemossa a

festéket – mindenki örül Elmernek, és attól kezdve évente egyszer megtartják Elmer napját, mikor mindenki Elmer-szerűen színesre festi magát.) Ki érezte már magát Elmernek a közösségben? Kinek milyen lenne az Elmer-napja?

- Szuperképességek – Kinek mi a superkészsége? Mi az a tulajdonsága, élettapasztalata, amiben kiemelkedőnek érzi magát?
- Kitüntetés – a csoport melyik csoporttagot milyen tulajdonságáért, erőfeszítéséért tüntetné ki?

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

A normalitás ötven árnyalata

Járjuk körbe a „megszokott”, „átlagos”, „normál” kifejezések jelentéstartományát, és interkulturális példák bemutatásával tágítsuk a gyerekek horizontját evidenciáikkal kapcsolatban!

- Mutassunk példát a normalitás a statisztikai (gyakori) és normatív (kívülről meghatározott kritériumok mentén való) felfogására! Ütköztessünk érveket, mi szól a normalitás szűkebb/tágabb felfogása mellett! Vitassuk meg, lehetséges-e ítéletmentesen gondolkozni a normalitásról!
- Gyűjtsünk példákat arra, hogy a normálisnak tartott jelenségek milyen sokszor társadalmi konstrukció eredményei! Öltözködéssel, viselkedéssel kapcsolatos példák segíthetnek megérteni, milyen könnyen válik egy jelenség normatívvá, és mennyire irányítja érzékelésünket, más emberek megítélését az aktuális normalitás-felfogás.

TAPASZTALATI SZAKÉRTŐK AZ OSZTÁLYBAN

A menekült gyerekekkel kapcsolatban éppúgy, mint a sajátos nevelési igényű gyerekekkel kapcsolatban sokszor az oktatási-nevelési nehézségek, a potenciális problémák, tanárookra nehezedő többletterhek jelennek meg a közgondolkodásban és az iskolai helyzetekben. Ritkán találkozni azzal a szemlélettel, hogy mivel ezek a gyerekek erős szembeszélben, külső vagy belső tényezők által nehezített körülmények között kell boldoguljanak, ez adott esetben olyan megküzdési többletet jelent számukra, amit érdemes lenne kihangsúlyozni és elismerni.

Fontos lenne az osztályokban minderről beszélni, részben azért, hogy az érintett gyerekek önbecsülése, társas megítélése javuljon, részben pedig azért, hogy a többi gyerekek normalitás felfogása, átlagos működésekkel kapcsolatos evidenciái tágabb kontextusba kerülhessenek.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Tapasztalati szakértők az osztályban

Íranyítsuk a fókusz azokra az életterületekre, ahol az egyes gyerekeknek plusz erőfeszítést kell tenniük, és mutassuk fel az erőfeszítésben rejlő erőt, erőforrásokat!

- Kinek milyen többlet élettapasztalata van a csoportban? A pacsirta gyerekek talán el se tudják képzelni, hogy a korán kelés micsoda kihívás a nehezen ébredő gyerekek számára. A már többször lakóhelyet változtató gyerekek valószínűleg igazi tapasztalati szakértők a költözés témájában. (A felnőtt előzetes ismeretei kulcsfontosságúak, hogy a témáról a gyerekek esetleg retraumatizációja nélkül tudjunk beszélgetni!)

- A hangszeres tanuló vagy sportoló gyerekek miben válnak tapasztalati szakértővé? A lényeg, hogy a gyerekek értsék, hogy a konkrét furulya- vagy kosárlabda tudás mellett a kitartás, mélypontokról való felállás stb. készségei is megedződnek.
- Miben váltak tapasztalati szakértővé a háború elől jövő gyerekek? Szorosan vezetett beszélgetésben feldolgozható témák: a váratlan helyzetekhez való alkalmazkodásban, a gyors döntések meghozásában, az idegen nyelvű közegben való eligazodásban, a két műszakban vitt tanulmányok miatt a terhelhetőségben stb.

CSAPATKOHÉZIÓ: „JÓ CSAPAT VAGYUNK!”

A csapatépítés teljes módszertana alkalmazható annak érdekében, hogy egy osztály összetartóbb, érettebb, hatékonyabb, jobb hangulatú közösségé váljon.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Csapatépítés Mozgásos játékok

Mozgásos, hangutánzó játékok (egymás nyelvét nem beszélő gyerekekkel is játszhatók)

- Karalábé – Válassz egy párt! Ha elhangzik a „kar a karé!” felszólítás, őt kell megkeresned, és a levegőben egymáshoz érinteni kezeiteket. Válassz egy másik párt! Ha elhangzik a „láb a lábé!” felszólítás, keresd meg őt, és a lábatokat érintsétek össze! Keress egy harmadik párt! Ha a „láb a karé!”

felszólítást hallod, őt kell megkeresned, és lábát (térdét) megérintened a kezeddal. Végül a „karalábé!” elhangzásakor guggolj le, olyan picire összegubózva, mint egy karalábé. – Minden kör után gyakorolható az adott instrukció. A játék többféle módon csoportosítja és megmozgatja a csoportot.

- Bogozás – a körben álló gyerekek maguk elé nyújtják karjukat és csukott szemmel egymás felé közelítve megfognak két szabad kezét a sok közül. Nyitott szemmel a kezek elengedése nélkül kell kibogozni a káoszt és egy (esetleg több) körré alakítani a csoportot.
- Mozgáslánc – az első gyerek mutat egy rövid mozgásegységet, a következő elismétli ezt és hozzátesz egy saját mozgást. Egyre hosszabb mozgást kell megjegyezni és reprodukálni, sok nevetés közepette.
- Előre a jobb kezéd, utána hátra! – A közismert dal eltáncolása együtt.
- Térden tapsolás – Ülünk körbe, törökülésben! Valaki elindít egy tapsot az egyik térdén, majd a másikon, utána a mellette ülő jön, sorban mindkét térdére csapással. Ha valaki kétszer tapsol adott térdén, megfordul a tapsolás iránya. Jól összeszokott csoportban, vagy ha a játék már jól be van gyakorolva és a gyerekek feltételezhetően nincsenek gondban az érintéssel, úgy is játszhatjuk, hogy nem a kezeink nem a saját térdeinken vannak kiinduló helyzetben, hanem a két szomszédos gyerek közelebbi térdén. A taps ugyanakkor továbbra is sorba halad, szóval különösen figyelni kell! Igazi lelazító, feszültségoldó játék.
- Nád a házam teteje, Menjünk medvét vadászni! – mozgásos versek, dalok közös eljátszása

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Inverz szerepek játéka

Csoportdinamikai szempontból nagyon jól tudnak jönni azok a játékok, helyzetgyakorlatok, amelyek segítenek átmenetileg megtörni a kialakult, vagy akár már becsontosodott szerepeket a csoportban.

- Királyok és szolgák játék – a csoportból mindig egy gyerek a király, a többiek szolgák. A király „parancsolhat” valamit, egy mozgást, vagy egy egyszerűen teljesíthető verbális utánzást, a többiek pedig elvégzik azt. Például „Hajbókoljatok előttem!, Kiáltásatok nekem, hogy „Éljen Peti!” Az instrukció lehet vicces is, például „Rázzátok a feneketeket” vagy „Öltsétek ki a nyelveteket egyszerre!”, de nem hozhatja méltatlan vagy megalázó helyzetbe a többieket.
- Felemelő élmény – Sokszor felmerül kérésként, hogy „Emeljetek fel!”, ez általában felnőtt irányítással megoldható és nagyon nagy élmény szokott lenni. Önálló alkalom is szánható rá, hogy mindenki megtapasztalhassa, milyen az, mikor társai megemelik.
- Karmester játék – Próbáljunk ki minél többféle egyszerű (zömmel ütős) hangszert! Minden gyerek válasszon egyet, és hangoztassa egy-két percig, miközben a többiek csendben figyelik. Ez önmagában helyzetbe hozza a figyelem fókuszába ritkán kerülő, vagy a közvetlen figyelemtől zavarba jövő gyerekeket. Aztán az egész csoport együtt zenél, úgy hogy mindig egy kinevezett karmester irányítja saját zenéjével, ritmusával a többieket, azoknak rá kell figyelni. Az karmester hangszere vezet, a többiek kísérik. Körben haladva mindenki sorra következik a karmester szerepben, irányíthatja a többieket.

- Tükör játék – egy gyerek a többiekkel szemben állva különböző mozgásokat mutat, amit a többiek tükörképként utánoznak. Minden gyerek sorra kerül, megtapasztalhatja a tükör és a tükrözött szerepeket is.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Egymásrautaltság játéka

Az építő egymásrautaltságot – az egymás segítésére, kompetenciáira való támaszkodást – magukban hordozó feladatok klasszikus csoportkohéziót erősítő típushelyzetek. Az egyén ezekben a helyzetekben kénytelen feladni kontrolligényét, és a többiekre kell támaszkodnia a közös problémamegoldás érdekében.

- Nyomozunk közösen! – bármilyen olyan megoldandó feladat, rejtély kiderítése alkalmas ennek tréningezésére, ahol a megoldáshoz vezető információk el vannak osztva a kiscsoport tagjai között. Csak az együttműködés és a kommunikáció teszi lehetővé a probléma megoldását.
- Szabadulószoba – a klasszikus szabadulószoba helyzetek az időnyomás révén facilitálják az összes résztvevő aktív részvételét a rejtvények, játékok megoldásában. Saját szabadulószobát is készíthetünk az osztály számára.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Közös alkotások

A közös alkotás, vagy akár csak a közös térben végzett alkotó folyamat szintén erősen facilitálja az összetartozás közösségi érzését.

- Firkarajz – körben ülve mindenki készít egy firkát a papírra, majd eggyel továbbadja a papírt. A megkapott firkát alapul véve készítsen mindenki képet!
- Óriás kép létrehozása – több összeragasztott csomagolópapírnyi felületre hatalmas kép alkotása. Ez lehet egy hatalmas fa, egy dzsungel vagy virágos kert – ha van szabad falfelület, akkor kitehető az osztályba vagy a folyosóra
- Lotilko szárnyai – a mese felolvasása után papírból kivágott madártollakra mindenki felírhatja, mi mindenből merítünk erőt, mi mindentől szárnyalunk. Szárny alakzatban csomagolópapírra felragasztva kitehető az alkotás a falra, akár az osztály selfie-helyévé téve a szárnyakat.
- Büszkeség-fa alkotása – Alkossunk ember-nagyságú fát: a törzset és ágakat rajzoljuk vagy fessük meg a csomagolópapírra, a papírból kivágott faleveleket pedig egyenként ragasszuk rá. Minden levélre kerülhet egy olyan helyzet, teljesítmény, eredmény, melyre büszke az adott gyerek. A levelek akár hetekig is készülhetnek, egyre dúsabb lombkoronát alkotva az osztály fájára.
- Közös hajó alkotása – rajzolhatunk, festhetünk de akár tárgyakból is alkothatunk egy osztály-hajót. Ki milyen része lenne a hajónak? Ki milyen szerepben (kapitány, matróz, hajóorvos, szakács, utas, potyautas stb.) szállna hajóra? Hova tart a hajó? Milyen az időjárás? Hogyan küzdünk meg egy viharral?

- Kókuszgolyó – a hozzávalókból közösen gyúrunk masszát, és gömbölygetünk golyókat. A közösen elkészített ennivaló elfogyasztása minden kultúrában az erős összetartozás helyzetét teremti meg.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Teremtsünk világot!

A közös alkotás tárgya lehet egy közösen kitalált és megalkotott mini-társadalom is. A gyerekek életkorától és a csoport érettségétől függően az alkotás korlátozódhat pusztán a rajzos feladatra, de akár a megalkotott birodalom „belakására”, társadalmi szabályok megalkotására is

- Lakatlan sziget alkotása – amorf vonallal körberajzolt hatalmas üres alakzatot kínálunk fel lakatlan szigetként. „Lakjuk be” a szigetet. Milyen a táj, milyen a domborzat? Mire lenne szükségünk? Hogyan oldjuk meg a szállást, az étkezést, hogyan szervezzük meg a mindennapokat? Hogyan osztanánk ki a feladatokat, mi lenne az igazságos munkamegosztás?
- Város tervezése – kisebbekkel egy hatalmas csomagolópapírra rajzoljunk, tervezzünk várost vagy akár csak egy utcát. Milyen épületekre, milyen közterületekre van szükség? Mi jut a gyerekeknek spontán eszükbe, milyen kérdésekkel lehet az együttélés kapcsán felmerülő sokféle funkciót előhívni a csoportból?
- Polgármester játék – a közösen megalkotott város Polgármesteri hivatala hogyan szervezze meg a város életét? Milyen szabályokra van szükség a békés együttéléshez?
- Parlament játék – kamaszokkal játszható szimulációs játék. Első körben ki kell találniuk, milyen minisztériumokból álljon fiktív birodalmuk kormánya, milyen ügyek képviseltessenek e döntéshozó testületben. Az aktuális

közéleti ismereteik is segítségükre lehetnek, de attól függetlenül is hozhatnak számukra fontos ügyeket, értékeket. Egyénileg vagy kiscsoportokban mindenki vállaljon be egy minisztériumot! Második körben egy zárt költségvetésen – mondjuk 1.000.000 peták – kell osztozzanak a miniszterek. Érveljének, harcolják ki a forrásokat céljaikhoz, mérlegeljék az ügyek egymáshoz való fontosságát!

BULLYING-PREVENCIÓ

Minden csoport mentálhigiénéje szempontjából fontos, hogy az egymás közötti agressziót, indulatokat normál mederbe tudjuk terelni, és ellentartsunk az iskolai bántalmazásnak, bullyingnak. Ez különösen fontos új gyerek érkezésekor, hiszen a már összeszokott közösségbe érkező gyerek eleve könnyen célponttá válhat. A más nyelvű, menekült gyerekek pedig végképp kiszolgáltatottak lehetnek, hiszen a nyelvi szakadék miatt védelmi eszköztárunk korlátozott.

A különböző bullying prevenciós programokról (KiVa, ENABLE, OBPP, Békés Iskolák stb.) ehelyütt nincs lehetőség részletesen beszélni, de minden iskola megtalálhatja a rendszerszintű eszközt az iskolai bántalmazás megelőzésére, kezelésére.

A SZÜLŐK

CSALÁDOK A KRÍZISBEN

A háború krízise az érintett családok életében radikális változásokat hozott. Időnyomás alatt kellett döntéseket hozni a lehetőségekről, az ország elhagyásáról vagy a maradásról, az utazás megszervezéséről. A férfiak számára nagyon hamar lehetetlenné vált a határ átlépése, így a menekülés egyben családok kettészakadását is jelentette. Vidéken a házat, földet, állatokat sokszor a hátramaradó idősekre hagyva jöttek el a felnőttek.

Az úticélok meghatározását nagyban befolyásolta az anyagi helyzet, a szocioökonómiai státusz, a nyelvtudás, és a háború tartósságával kapcsolatos hiedelmek. A Magyarországon maradtak egy része eredetileg is ide szándékozott jönni (rokoni vagy munka-kapcsolatok, nyelv, közelség miatt), mások számára országunk az átmenetiségben is átmeneti állomás, míg tovább nem tudnak utazni. Az első hetekben valószínűleg senki sem állandó letelepedésben gondolkozott, egy év távlatából azonban látszik, hogy ebben is nagy különbségekről beszélhetünk – a fenti tényezők mellett az is közrejátszik, mennyire rombolta le eredeti lakóhelyüket a háború.

A legelső napok szálláshelyei teljesen esetlegesek voltak, a későbbiekben azonban lehetett látni, hogy az egy helyről érkezettek, vagy a nagyobb rokonsággal együtt

érkezők igyekeznek egymásba is kapaszkodni, és közösen alakítani megoldási stratégiáikat.

CSALÁDSZERKEZET

A családok átmeneti kettészakadása nemcsak az érzelmi támasz korlátozott hozzáférhetősége miatt jelent nagy terhelést minden érintett számára. A határ innenső oldalán aggódnak az otthonmaradottakért, szeretteikért, otthonukért. A határ túloldaláról pedig aggódnak, hogyan boldogulnak az új helyzetben a családtagok.

A családok általában minden életciklusában újragondolják, újraalakítják belső döntéshozatali mechanizmusait, jó esetben életcikluson belül is képesek rugalmasan kezelni azokat. A hirtelen krízishelyzet azonban felülírja a belülről kialakított, szervesen fejlődő működéseket. Nagy különbségek mutatkoztak abban, hogy a támogató családi kötelekeiktől megfosztott asszonyok mennyire könnyen birkóztak meg a hirtelen rájuk szakadó döntési, krízismenedzselési feladatokkal. Szerencsére az átmeneti talajvesztettséget követően – sokszor éppen az informális „révészek” támogatásának köszönhetően – legtöbbször magukra találtak, és hatékonyan ragadták meg vagy kutatták fel a lehetőségeket az átmeneti helyzetre való berendezkedésre.

Segítőként mindenesetre muszáj szem előtt tartanunk, hogy amikor menekültekkel dolgozunk, sokszor az átmenetileg szétforgácsolt családi egységnek csak egy részét látjuk. A mi szemszögünkből olykor irracionálisnak tűnő döntések háttérében nemcsak a krízisben korlátozott megküzdési mechanizmusok érhetők tetten, hanem számos, számunkra láthatatlan tényező is. Mielőtt a legnagyobb jóindulattal más irányba terelnénk az érintetteket, vagy ítélni kezdenénk, mindképpen meg kell ismernünk az általunk támogatott egyének tágabb családi, kulturális, társadalmi kontextusát is.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

A teljes családi kontextus figyelembevétele

Térképezzük fel, hogyan ágyazódik a velünk kapcsolatba kerülő családi egység a tágabb családszerkezetbe! Kiket hagytak hátra? Vannak-e más menekült rokonok Magyarországon vagy máshol? Hogyan tudnak kapcsolatot tartani szeretteikkel? Hogyan érintik a családi kapcsolódások terveiket, döntési mechanizmusait?

Az iskolai szintéren kell-e, tudunk-e egyeztetni a gyerek esetleg otthonmaradt másik gondozójával, be tudjuk-e vonni őt is az iskolával kapcsolatos döntések meghozatalába?

A menekült felnőttekkel (kamaszokkal) kapcsolatban még egy gondolat – tapasztalataink alapján az időbeliség számukra más jelentéssel bír, mint a gyerekek számára. A gyerekek időérzete nagyon instabil még, sokkal könnyebb megsegíteni jelenlétüket a jelenben – és ez segíti útjukat a jövő felé. Narratív identitásuk is szervezetelemből, így rugalmasabb is, a beérkező új impulzusokat könnyebben beépítik, mint a már kialakult személyiséggel, hosszabb élettörténettel rendelkező felnőttek. Látható volt, hogy a szülők, felnőttek sokszor ragyogóan megküzdöttek a menekült lét első időszakával, az átláthatónak gondolt első időegységre mozgósították belső energiáikat. A következő szakaszban a háborús időtávlatok a bizonytalanba, szubjektív értelemben a végtelenbe nyúltak, a felnőtt menekültek elkeseredtek, erőforrásaik kimerültek, jövőképükben a kilátástalanság jelent meg. Fel kellett hagyni a gyors rendeződés reményével, és berendezkedni hosszútávra. A külön szintéren élő családtagoknak is fenntartó üzemmódra kellett átállniuk, és megpróbálni a családi egységet távkapcsolaton keresztül fenntartani.

SZÜLŐI KOMPETENCIÁK

Érkezéskor a menekült felnőtteket meglehetősen megviselt állapotban látjuk. Sokkban, regresszióban lehetnek, felkavarodott érzelmekkel, beszűkült figyelemmel és korlátozott kognitív kapacitással. A befogadó ország nyelvének hiányos ismerete tovább fokozza kiszolgáltatottságukat. Az első napokon, talán heteken is voltaképpen módosult tudatállapotban sodródhatnak át. Épp ezért fontos, hogy a „révészek” ebben a fázisban aktívan rendelkezésre álljanak, a gyerekekkel foglalkozó segítők pedig némiképp tehermentesítsék a szülőket, hogy lélegzethez jussanak.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Szülők támogatása a közvetlen krízisben

Segítsük az érzelmileg elárasztott, esetleg sokkos állapotban levő szülő-gyerek egységet azzal, hogy maximálisan odafigyelünk aktuális igényeikre!

- A szeparáció a legelső időszakban ijesztő, retraumatizáló lehet, ellenállást válthat ki szülőből és gyerekből egyaránt. Az érzelmi összekapaszkodás lehetősége segítheti a talponmaradást.
- Figyeljünk ugyanakkor arra is, hogy a gyerek miatt magukat állandóan kontrollálni akaró felnőtteknek is szüksége lehet rövid érzelmi szelepelésre. Már az első fázisban hasznos lehet, ha lehetőséget kínálunk gyerekmentes ventilálásra, érzelmi kiborulásra, sírásra. Mutassuk be a gyerekekkel foglalkozó kollégákat, szervezzünk rövid gyerekmentes időszakot! Validáljuk a felnőtt érzéseit, adjunk teret azok megélésének, majd bemélyítés nélkül segítsük vissza őket aktívan a „gyerekképes” állapotba.

- A gyerek jelenléte olyan szempontból is megterhelő lehet a szülőnek, hogy multitasking üzemmódban különösen nehéz a teendők hatékony szervezésére koncentrálni. Segítsük a felnőttet, hogy képes legyen priorizálni, és a körülményekhez képest zavartalanul végiggondolni a sorsukat érintő döntéseket!

A gyerekeket érintő első közvetlen segítségek elsősorban a kényelemre, táplálásra, kényeztetésre irányultak. A szülők – érthetően – hálásak voltak bárkinek, aki pillanatnyi komfortot, örömet kínált gyermekeiknek. Az idő előrehaladtával, és a különböző életterületek egyre hatékonyabb megszervezésével a szülők saját tempójukban igyekeztek a kontrollt, a gyerekeik ügyei feletti irányítást visszavenni saját kézbe. Segítőként fontos is, hogy jelenlétünk ne infantilizálja a csak szituatív elbizonytalanodott, amúgy kompetens felnőtteket, s megerősítsük őket szülőszerepükben.

Mire az iskolai színtérre megérkeztek, a családok szerencsés esetben már valamelyest stabilizálták helyzetüket és felkészültek az átmeneti itt-tartózkodásra. A magyar iskolarendszer azonban ismeretlen volt számukra, így egy újabb területen kellett felmérni a helyi viszonyokat, szabályzásokat, jogokat és követelményeket. Sokszor nagy segítség volt, ha a „révész” átsegítette őket a beiskolázás, beiratkozás első nehézségein. Hasznosnak bizonyultak az olyan segédanyagok is, mint például a Menedék Egyesület Óvodában, iskolában Magyarországon – Szülői tájékoztató a magyar iskolarendszerről című kiadványa², mely általános ismereteket, formális és informális tudnivalókat gyűjt össze.

A lényeg, hogy a szülőt kompetens, gyermekéért felelős, valós partnerként kezeljük a gyermek oktatási-nevelési feladatival kapcsolatban.

---

² https://tudastar.menedek.hu/sites/default/files/tajekoztato_kulfoldi_szuloknek_-_menedek_egyesulet_-_2022.pdf

KAPCSOLATTARTÁS AZ ISKOLÁVAL

Magyar gyerekek kapcsán is látható, hogy az iskolák kommunikációs kapacitásai, erőfeszítései elsősorban közvetlenül a gyerekekre irányulnak, a nyelvi nehézségek miatt a külföldi gyerekek szülei könnyen partvonalra sodródnak és kimaradtak az információáramlásból. Iskolapszichológusként, szociális segítőként, osztályfőnökként fontos, hogy facilitáljuk a szokásosnál szorosabb kapcsolattartást, hiszen mindaz, ami a magyar intézményeken szocializálódott szülők számára evidencia, az buktatókat tartogathat a menekült családok számára.

Az integrációs terv kialakításakor a szülőkkel át kell beszélni a gyerek iskolába való eljuttatásának, az étkezések megoldásának, hiányzások igazolásának és hasonló praktikus szerveznivalóknak a kérdéseit. Fontos tisztázni, lehetőség szerint igénylik-e magyar mint idegen nyelv oktatását, a napközit, esetleges felzárkóztató foglalkozásokat.

Tudnia kell a szülőnek a gyerekekkel kialakított tanulási ütemterv egyes állomásairól, a vele szemben támasztott elvárásokról és a visszajelzés mikéntjéről is. Úgy tűnik, az érdemjegyekkel, bizonyítvány kiállításával kapcsolatos kérdések az adott iskolák szintjén dőltek el, így egész biztosan közös stratégiai gondolkozást igényel, közép- és hosszabb távon hol és milyen intézményben képzelik el a gyerek iskolai karrierjét. Külön kihívást jelentett a tanulmányi korszakhatárra (általános és középiskola végére) érkező gyerekek továbbhaladási útvonalának megtervezése, itt gyakorlatilag teljesen az ismeretlenben tapogatózva, eseti jelleggel igyekeztek az érintettek megtalálni a legjobb megoldásokat.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Kapcsolattartás a szülőkkel

Támogassuk a szülők és az iskola közti kommunikációt! Vegyük igénybe ehhez tolmácsok, interkulturális közvetítők segítségét!

- Vonjuk be a szülőket az integrációs terv kialakításakor! Tekintsük őket kézenfekvő információforrásnak és stratégiai partnernek – ők ismerik legjobban gyermekük terhelhetőségét, tempóját, korábbi tantárgyi felkészültségét! Rendszeresen üljünk össze újra átbeszélni a kitűzött célokat és azok megvalósulását!
- Legyen a szülőnek hozzáférése az osztály online felületeihez, a szülőkkel való kommunikáció megfelelő csatornához és a Kréta elektronikus naplóhoz! Segítsünk nekik eligazodni ezek használatában!
- Invitáljuk a menekült szülőket is a szülői értekezletre, fogadóórákra éppúgy, mint itthoni társaikat. Ha nem is tudnak részt venni ezeken, a gesztus önmagában a közösség részeként.

AZ ISKOLAI SZÜLŐKÖZÖSSÉG

Ahogy a közösségi önismeret kapcsán már volt szó róla, az érett csoportok szempontjából hasznos, ha időszakonként rátekintenek, reflektálnak saját működésükre. Csoportdinamikai értelemben az egy osztályba járó gyerekek szüleinek közösségei meglehetősen esetleges képződmények. Van, ahol hamar összekovácsolódnak a szülők és spontán létrejönnek az intenzív, tanulmányi és iskolán kívüli ügyekre is kiterjedő információs útvonalak, és van, ahol nyolc év alatt sem szerveződnek közösséggé a családok. Abban sincs egységes álláspont vagy

gyakorlat, hogy kell-e, s ha kell, mennyiben kell az iskolának aktív szerepet vállalnia a szülők egymás közötti kommunikációjában. Sokszor a szülői munkaközösség szervezi a gyerekek és családok iskolán kívüli programjait, az ünnepek közös megtartását, a tanárok ajándékainak beszerzését, a finanszírozás megoldását. Szerencsére a közoktatás forráshiányos volta remek lehetőségeket kínál, hogy az osztályszépítéstől kertrendezésen át az iskolai költségvetést kiegészítő karácsonyi vásár szervezéséig számtalan feladatra és ügyre kelljen összeállnia a szülőközösségnek, ezek mindegyike egyben lehetőség az új szülők integrálására is.

Summa summarum, érdemes aktívan facilitálni, hogy a menekült gyereket befogadó osztály szülőközössége nyitottan, befogadóan álljon a gyerekekkel érkező új szülőkhöz. Kézenfekvő lehet, hogy a szülők közül vállalja valaki a kortárs kísérő mintájára a szülőkísérő szerepét. Ez azt jelenti, hogy közvetíti az aktuális információkat az érintett szülő felé, helyzetet teremt számára a többi szülővel való összeismerkedésre, informális kapcsolódásra.

CSALÁDI PROGRAMOK AZ ISKOLÁBAN

A tanítási időn kívüli családi programok általában fakultatívak és félig-strukturáltak – ez egyszerre jelenti azt, hogy az újonnan érkező szülőkhöz könnyen el se jut a hírük, vagy mivel nem tűnik fontosnak, kihagyják a részvételt. Ugyanakkor éppen kötetlen voltuk miatt remek felületet kínálnak a menekült család számára a kikapcsolódásra, családi kötelékek erősítésére („egységként jelenünk meg”), és szülőként pedig az osztálytársak és családjaik megismerésére.

A tevékenységek kitalálásakor érdemes figyelni arra, hogy a nyelvi akadályok ne nehezítsék a jó hangulatot, és mindenki egyenlő félként tudjon bekapcsolódni. Ilyenek lehetnek az iskolai sportrendezvények, különösen ahol szülők vs tanárok versenyeket, meccseket is rendeznek. Egy csapatban versenyezni, de akár csak a

saját csapatunknak együtt szurkolni – ez önmagában is klasszikus közösségépítő program. A közös kirándulások, piknikek is jó alkalmat kínálnak egymás megismerésére. A kertszépítés, udvarrendezés, kerítésfestés, esetleg tanterem takarítás, függönyvarrás mind olyan non-verbális tevékenység, melyben az újonnan érkező szülő megismerheti a magyar közoktatásba járó gyerekek szüleinek mindennapjait.

Más típusú találkozásra kínálnak lehetőséget a főzőversenyek, hagyományőrző napok – ilyenkor betekintést nyerhetünk egymás kultúrájába, konyhájába. Az ilyen rendezvények pusztán létükkel a sokszínűséget, diverzitást, nemzetiségek egymás melletti békés megférését hirdetik.

A TANÁROK

Az iskolai integráció és befogadó attitűd szempontjából kulcsszerepet játszó tanártársadalom tapasztalataink szerint meglehetősen leharcolt mentálhigiénés állapotban van. A létszámhiány, a növekvő óraszámok és adminisztratív terhek, a tanári autonómia szűkülése, az erkölcsi és anyagi megbecsültség hiánya mellett úgy érzik, a klasszikus tanítási keretek között egyre nehezebben vihető összetételű osztályokkal dolgoznak. A tanítási módszertan nehezen követi le egyrészt az utolsó húsz év technikai felgyorsulását, a gyereknevelési klíma változását, az iskolához, mint intézményhez való kapcsolat megváltozását.

Sok iskola vállalja sajátos nevelési igényű (SNI) vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel élő (BTMN) gyerekek oktatását valódi integrációs tapasztalat és plusz erőforrás nélkül. A tanárok így sokszor érzik, hogy a kihívásokkal segítség nélkül, önerőből kell megküzdjenek – nem csoda, hogy túlterheltnek, kimerültnek, kiégettnek érzik magukat.

A COVID időszak különösen megtépázta a pedagógusokat. Központi segítség nélkül, gyakorlatilag az iskolák saját problémamegoldási erőforrásaira, a kollektívák összefogására támaszkodva, de sokszor az új helyzetben teljesen egyedül maradván kellett megoldaniuk az online oktatásra való átállást. Mivel a krízis mindenkit (tanárt, szülőt, diákot) egyaránt érintett, a közhangulat sokszor ellenséges volt a pedagógusok irányába. Az átállási nehézségekkel, a karanténban tanulással kapcsolatos minden frusztráció közvetlenül a pedagógusokon csapódott le. Ezzel együtt az online oktatás időszaka módszertani felfrissülést is jelentett, a nethasználat, a gamifikáció napi gyakorlatba került, az interaktivitás új tartományokkal bővült. A valós térbe

visszaszerveződő oktatás ezekből sajnos keveset vitt tovább, a tanárok pedig teljesen lecsapolt mentálhigiénés tartalékokkal tértek vissza az osztálytermekbe.

Az Ukrajnából menekült gyerekek érkezése így vegyes fogadtatásban részesült a pedagógusok körében. Egyfelől megszólította a segítségnyújtásra, támogatásra irányuló motivációikat, másfelől a plusz feladatok, plusz terhek elmélyítették kilátástalanság-érzetüket. Mivel központi iránymutatást egyáltalán nem, módszertani vagy nyelvi segítséget pedig – úgy tűnik – teljesen esetlegesen kaptak, könnyen úgy érezhették, hogy egyedül hagyták őket ebben a helyzetben. Érdeemes hát végiggondolni, milyen módon tudjuk közvetlenül őket támogatni, és ők mit tudnak tenni a menekült gyerekek minél sikeresebb beilleszkedéséért!

A KÖZÖSSÉG FORMÁLÁSA

Az eddigiekben tárgyalt minden elméleti megközelítés és módszertani gyakorlat arra irányul, hogyan tudjuk az oktatási intézményekben könnyebbé tenni a menekülteként érkező gyerekek mindennapjait. A közösségbe való beilleszkedés megtámogatása elsősorban az osztályfőnök és az iskolapszichológus közös munkája, ők tudják a legtöbb oktatáson kívüli időt és helyzetet megteremteni az osztályközösség formálásának érdekében, és talán ők tudnak legegészségesebben kapcsolódni a gyerekekhez.

A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS

Az osztályközösség fejlesztése, a csapatépítés a csoport egészére irányul ugyan, de értelemszerűen a frissen érkező barátokkal még – vagy a marginalizálódott, barátokkal már nem rendelkező gyerekek profitálnak belőle talán legtöbbet. Tudatos figyelemmel nagyban segíthetjük csoportbeli pozíciójuk javulását, kapcsolódásaik gazdagodását.

A gyerekközösség fejezetben tárgyalt gyakorlatok, szempontok mind azt szolgálják, hogy az egyén – legyen az frissen érkezett, vagy már a csoportképződéskor is tag – személyes méltóságában, önbecsülésében, kapcsolódásaiban megtámogatva, jó hangulatban töltse idejét az iskolában.

MODELLSZEREP

Az oktatásban résztvevő felnőttek az oktatásban rejlő módszertani lehetőségektől függetlenül is hatalmas hatással vannak a tanulók attitűdjeire, viszonyulásaira, személyiségfejlődésére. Ahogy megnyilvánulnak a társas térben, ahogy partneri, de nem egyenrangú viszonyukat alakítják a diáksággal, saját konfliktusmegoldási eszköztáruk, frusztrációtűrésük, új helyzetekkel való megküzdésük stb. – valójában egész személyiségük modellként áll a velük kapcsolatba kerülő gyerekek előtt. (Éppen emiatt lenne fontos, hogy jól karbantartott személyiséggel, jó mentálhigiénés állapotban legyenek képesek munkájukat végezni.)

A menekült gyerekek érkezésekor a gyerekek a kimondott szavakon túl érzékelték-érezkelik a tanárok non-verbális reakcióit, az érkező gyerekek integrációjára tett erőfeszítéseinek intenzitását, a hozzájuk kapcsolódás érzelmi tónusát. A gyerekek öntudatlanul is átveszik, vagy akár elvárásként kezelik a tanár általuk érzékelt viszonyulásait.

Általánosságban, ha a tanár attitűdje odaforduló, empatikus, nyitott és derűs, a felmerülő problémákat nem reflexből a tanuló hibájaként vagy felelősségeként értelmezi, a közös megoldásokat keresi – máris sokat tett annak érdekében, hogy az érintett gyerek közösségbe fogadása sikerrel járjon.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

A tanárok modellszerepe

A tanároknak mindenképpen tudatában kell lenniük: fontos közhangulat-befolyásoló szerepük van mind a diákok, mind a szülők közösségében.

- Legyen nyílt beszélgetés témája már a gyerekek érkezése előtt, hogy ki milyen módon tudja segíteni beilleszkedésüket, a közösség részévé válásukat.
- Támogassuk a tanárokat, hogy bátran hangosítsák ki az osztály felé, melyek azok a helyzetek, amikor az érkező gyerekekre tekintettel plusz szempontokat is figyelembe vesznek!
- Legyenek láthatóak a helyzetek megoldására tett erőfeszítéseik, anélkül, hogy ezek saját maguk sajnálatához vezetnének, vagy esetleges frusztrációik az érintett gyerek felé fordulnának.

OKTATÁS

TANMENETEK ÖSSZEFÉSÜLÉSE

A nagyobb mennyiségben érkező háborús menekült gyerekek közoktatásba érkezésekor elvárható lenne a magyar tanmenet, követelményrendszer összefésülése a kiindulási ország iskolarendszerével. Az életkori sávokon kívül ez fontos szempontja lehetne az érkező gyerekek évfolyamokba sorolásakor,

megkönnyítené az átzsilipelést, közös alapokat adhatna az integrációs terv kialakításakor.

Sajnos ez az Ukrajnából menekülő gyerekek érkezésekor nem történt meg, az iskolák, pedagógusok saját maguk igyekeztek felmérni a gyerekek tudásszintjét, és illeszteni azt az itthoni követelményekhez, meghatározva a felzárkóztatás esetleges mikéntjét.

TRAUMATUDATOSSÁG

A pedagógusokat nyilván megérintik a tanítványaikat érő szerencsétlenségek, veszteségek, tragédiák, és igyekeznek a traumát követően az iskolába visszailleszkedést megkönnyíteni. Ez a legnagyobb jóindulat mellett is van, hogy félrecsúszik, pusztán amiatt, hogy általában kevésbé vagyunk arra szocializálva, hogy gyásszal, krízisekkel kapcsolatban jól tudjunk reagálni. A traumát követően az érintett gyerek körül sokszor vákuum alakul ki, társai nem merik kérdezgetni, önfeledt játékba hívni, és rajtuk marad a „szegény X” címke.

Fontos, hogy a tanárok megfelelő háttértudással rendelkezzenek a traumatizált gyerekekkel kapcsolatban – általában és egyén-specifikusan is – így lesznek képesek megtámogatni őket. Sem a feladatok alóli teljes felmentés, sem traumatizáltságuk teljes ignorálása nem járható. Szerencsés esetben éppolyan, fokozatosságot magában hordozó reintegrációs tervben kellene gondolkozni, mint amit a frissen érkező gyerekek kapcsán már tárgyaltunk.

Fontos arról is beszélni, hogy a traumatudatosságra nemcsak egy akut, behatárolt időtartamban van szükség – a feldolgozás természetéből is következik, hogy hosszabb távon kell gondolkoznunk. Veszteség után a gyászév azért kitüntetett időszak a gyász során, mert az első év alatt a gyászoló végighalad minden, éves ciklust követő fontos eseményen. Így lesz egy „első” karácsony, „első” nyaralás, ami egyrészt triggereli a gyászt, másrészt facilitálja az újratervezést, új hagyományok kialakítását, és ezzel a veszteség utáni narratíva továbbírását. Traumát követően ugyanígy szakadás történik az idő folytonosságán, és éppúgy újra kell szerkeszteni

az „új korszak” szokásait, kialakítani a régi és új élet közötti folytonosságot. Mindez abból a szempontból is fontos, hogy egy-egy ünnep, egy-egy nevezetes pillanat az öröm mellett a fájdalom, a hiány és a gyász érzéseit is mobilizálhatja a menekültek „új” életében.

Az iskolai benttartózkodás specifikusan is tartogathat olyan váratlan helyzeteket, melyek triggerelhetik a menekült gyerekek eredeti traumáit. Egy nem várt tűzriadó próba, egy áramkiadás vagy egy rosszul megválasztott farsangi jelmez zsigeri szinten emlékeztethet a légiriadó vagy más háborús helyzetek alatt átélt pánikra, és újramozgósíthatja a vészreakciókat. A tanári karnak érdemes tisztában lenni azzal, hogyan előzze meg az előre kiszámítható riadalmakat, a már kialakult helyzetekben pedig hogyan tudnak biztonságot nyújtani a rémült gyerekeknek.

Végül fontos arról is beszélni, hogy egyes tantárgyak tartalmi szempontból is előhozhatnak szenzitív témákat. Az irodalom, a történelem anyag tele van háborús helyzetek külső vagy belső leírásával, értelmezésével. Fontos, hogy a szaktanárok a menekült gyerekek specifikus szemüvegén keresztül is figyeljék, hogyan hathat a tárgyalt téma az érintettekre.

KOOPERATÍV TANULÁS

A közösségi integráció egyik legremekebbül kiaknázható területe egy iskolában a kooperatív tanulásszervezés, vagyis a csoportos tanórai munka. A jól bevezetett csoportmunka mindenkit kompetens helyzetbe hoz, mindenkinek megadja a hasznosság érzését, így az önbecsülésre és egymás megbecsülésére is jótékonyan hat. A rendszeresen változó és differenciált szerepek az együttműködést, a közös teherviselést, a hatékony munkamegosztást, az aktív részvételt, a potyautasság elkerülését tanítják a gyerekeknek. Mivel a felelősség közös, az azonos szintű elköteleződés is elvárható a kooperatív csoportmunkában.

A közös munka a fentiekben tárgyalt szinte minden társas skillt feltételezi, illetve fejleszti. Lehetőséget ad az egymásra való odafigyelésre, a másik meghallgatására, visszajelzések adására egymásnak, a többféle nézőpont integrálására, szempontok ütköztetésére, konfliktusok ügyes kezelésére. Nem utolsósorban a tananyag elsajátításának is hatékony útját nyitják meg.

INTERVENCIÓS LEHETŐSÉGEK

Kooperatív csoportmunka

Támogassuk a tanárokat, hogy minél többet alkalmazzák a kiscsoportos módszereket!

- A csoportbontásnál érdemes odafigyelni a csoportok heterogenitására – felkészültség, kognitív készségek, szociokulturális háttér stb. szempontjából vegyes csoportokat hozunk létre! A már kialakult barátságok vagy az ülésrend kézenfekvő csoportbontási szempont, azonban kifejezetten érdemes sokféle csoportképzéssel megmozgatni a csoportdinamikát.
- Szerepek a kiscsoportos munkához – a közösség együtt találhatja ki, milyen feladatkörökre nevezzenek ki felelősöket a csoportban. Egy kisebb csapatban lehet például
  - időfelelős – az ő felelőssége az időkeret tartása,
  - feladatmester – ő figyeli, hogy mindenki értse a feladatot és részt vegyen a közös munkában,
  - motiváló – pozitív eszközökkel ösztönzi társait a munkára és dicséri őket
  - íródiák – ő írja le a feladatot és a megoldást,
  - eszközfelelős – egybeszervezi a feladathoz szükséges eszközöket,
  - szóvivő – ő ismerteti a feladat megoldását.

A feladat tartalmi elvégzése közösen kell, hogy történjen, közös felelősség a megoldás, de a megfelelő szerepek plusz motivációt, figyelmet bevonódást jelenthetnek a gyerekeknek.

- Mind tanárok vagyunk! – az önálló egységekre bontott tananyagot a kiscsoport tagjai külön dolgozzák fel, majd megtanítják egymásnak.

KIÉGÉS-PREVENCIÓ

Nem közvetlenül kapcsolódik a menekült gyerekek integrációjához, de a befogadó iskolai légkörhöz mindenképpen szükség van a jó mentálhigiénés állapotban levő tanárookra. A kiégés a munkához illetve a munkán keresztül megélt sikerélményekhez szükséges belső erőforrások tartós kimerüléséhez, érzelmi fásultsághoz, a motiváció megcsappanásához, az emberi kapcsolatok elszegényedéséhez, szorongó vagy depresszív hangulathoz vezet.

A tanári közérzet megfékezésére az egyén is, de főleg a munkáltató is sokat tehet. A munkatársaknak szervezett burnout-prevenációs programok két szintje a tanárokat és a szervezet vezetőségét is célozza – így két irányból célozva a leterheltség háttérében álló tényezőket. A burnout-prevenációs beavatkozásokat szerencsés esetben nem az iskolapszichológus végzi, hiszen a kollektíva tagjaként ő maga is érintett az iskola belső működéseiben.

AZ ISKOLA- PSZICHOLOGUS

A fentiekben tárgyalt beavatkozási lehetőségek szinte mindegyike illeszkedik az iskolapszichológusok klasszikus munkakörébe. Közvetlen intervenciói mellett a tanárok, osztályfőnökök munkájának facilitálása, erőforrások mobilizálása, a tanár-diák és tanár-szülő kapcsolatok mediálása is feladata lehet. Rendszerszemléletet képvisel az iskolában, mint többszereplős kapcsolati mátrixban.

Jó működéséhez elengedhetetlen, hogy jelenléte aktív és látható legyen, úgy alakítsa szakmai kapcsolódását pedagógus kollégáihoz, hogy a csodavárás elkerülésével, reális ügyekben, reális célokkal vegyék igénybe segítségét.

A menekültekkel kapcsolatban az iskola vezetősége a tapasztalatok szerint teljesen esetlegesen kereste meg specifikusan az iskolapszichológust. Hol a feladatok maguk találták meg őket, hol a kollégák menet közben kérték segítségüket egy-egy konkrét probléma kapcsán. Utólag azt mondhatjuk, hogy szerencsés lett volna már az első menekült-hullám idején igénybe venni őket akár csak szemléleti kérdésekben, vagy a gyerekek befogadásával kapcsolatos gyakorlatok kidolgozásában. Így tevékenységük sokszor inkább tűzoltó jellegű volt.

Végezetül az iskolapszichológusok mentálhigiénés jólétéről is szót ejthetünk – a kollektívában tapasztalható rossz közérzet sokszor őket sem kerüli el, rendszerhibák, a túlterheltség, a feljük támasztott sokszor irreális elvárások belőlük is sokat kivesznek. Fontos lenne számukra állandó szupervíziós lehetőséget, pszichés támogatást biztosítani, hogy stabilan, tartósan és saját személyiségüket és szakmaiságukat megőrizve tudják végezni az iskolákban végzett munkájukat!

MELLÉKLET

A Pszi Pont Alapítvány készített egy összefoglalót az ukrán és a magyar társadalom és kultúra közötti különbségekről.

Ennek az aktuális, legfrissebb mindenkori változata a honlapunkról tölthető le:

<https://pszi.hu/alapitvany>

Ezen felül jelen kiadványunk mellékleteként az alábbi oldalakon olvasható az említett kulturális és társadalmi különbségekről szóló kiadvány:

Kulturális és társadalmi különbségek Ukrajna és Magyarország között

Szerző: Pölhe Dóra

Projektmenedzsment és koordináció: Füredi Éva, Füredi Krisztián

Kiadó: Pszi Pont Alapítvány

2023. Első kiadás (1.0)

Az aktuális, legfrissebb mindenkori változat a honlapunkról tölthető le:

<https://pszi.hu/alapitvany>

A Kulturális és társadalmi különbségek Ukrajna és Magyarország között című kiadványt a **United Way Magyarország** támogatásával a **Pszi Pont Alapítvány** készítette.

United Way Magyarország

ISKOLA

RÖVIDEN AZ UKRÁN ISKOLARENDSZERRŐL

TANKÖTELEZETTSÉG

Tankötelezettség: Az ukrán gyerekek 5-től 17 éves korig kötelesek oktatási intézménybe járni. Ez 5 éves korban egy év kötelező iskola előtti oktatást (óvodát vagy iskola-előkészítőt) jelent, ahol a gyerekek megtanulnak olvasni, írni, számolni. Ők már ezzel az alaptudással kezdik meg 6 évesen az első osztályt.

ALAP- ÉS KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS

Az alap- és középfokú oktatás Ukrajnában jelenleg 11 évfolyamos, és az esetek többségében a gyerekek végig ugyanabban az iskolában végzik tanulmányaikat. Ezen belül három szintet különböztetnek meg:

- I. Alsó tagozat - 1-4 évfolyam
- II. Alap tagozat - 5-9 évfolyam

III. Felső tagozat - 9-11 évfolyam

Fontos különbség a magyar rendszerhez képest, hogy náluk nincsenek középiskolai felvételi vizsgák, és a többség 6-tól 17 éves koráig ugyanabban az iskolában tanul.

Mivel a középfokú oktatás csak 11 évfolyamos, az ukrán diákok a magyaroknál egy évvel korábban, általában 17 éves korukban teszik le a középiskolai záróvizsgákat és felvételiznek felsőoktatási intézményekbe.

A 12 évfolyamos középfokú oktatásra való áttérést az ország 2027-től tervezte, de egy újabb javaslat szerint már 2024-től bevezetnék.

OSZTÁLYOZÁS

Osztályozás: A nálunk megszokott ötfokú értékelést az ukrán iskolákban 2000-ig használták. Innentől a tanulók értékelése 12 pontos osztályzási rendszerben történik. Az osztályzatok összehasonlításban az ötpontos értékeléssel itt a következőképp alakulnak:

- 12 = 5+
- 11 = 5
- 10 = 5-
- 9 = 4+
- 8 = 4
- 7 = 4-
- 6 = 3+
- 5 = 3
- 4 = 3-
- 3 = 2+
- 2 = 2
- 1 = 2-

ELVÁRÁSOK AZ ISKOLÁVAL SZEMBEN

LEXIKÁLIS TUDÁS

Az uralkodó szemlélet szerint a lexikális tudás felhalmozása fontosabb a képességek, készségek elsajátításánál. Sokszor hangzanak el szülői dicsszólások arról, hogy a gyerek mennyivel előbbre tart már matematikai ismeretekben osztálytársainál, folyékonyan beszél angolul, otthoni iskolájában 8 éves létére már a hatodikos fizika-kémia tananyaggal ismerkedett, és hasonló. Az ukrán szülők gyakran megemlítik, hogy a magyar iskolák könnyebbek az övékéinél, nincs annyi tanulnivaló, házi feladatot alig kapnak, az elsős gyerekek csak rajzolgatnak az órákon. Ez a kép nyilvánvalóan erősen torzított a nyelvtudás hiánya és az eltérő ismeretátadási metódusok által, viszont rávilágít arra, hogy a szülők gyakran nem értik pontosan, mit történik gyerekükkel a külföldi iskolában. Ez bizalmatlanságot szülhet nemcsak az oktatási módszerek, de a pedagógusok irányába is.

NYELVTANULÁS

Ezek a családok nem tervezték, hogy külföldön járatták iskolába gyerekeiket, talán mostanáig nem is igazán gondolkodtak ennek előnyeiről és nehézségeiről. Érthető módon félelmek lehetnek amiatt, hogy a nyelvelsajátítás folyamata miatt gyermekük megreked a tanulásban, lemarad a többiektől a tantárgyi ismeretek terén, így nehezen behozható hátrányba kerül. Sokan közülük ezért szívesebben választanak magyar - angol két tanítási nyelvű iskolát, mivel az angolt “már úgyis tudják” a gyerekek, így könnyebb lesz tartaniuk a lépést. Ez persze az esetek nagy többségében sajnos illúzió, mert bár az édesanyjánál több angol szót ismer a gyerek és a videó megosztókon is rendszeresen néz tartalmakat ezen a nyelven, kevesen hoznak magukkal stabil idegen nyelvi háttérrel.

AJÁNDÉKOK

Meglepő lehet, de Ukrajnában szokás kisebb ajándékot (általában valamilyen desszertet) adni a tanárnak, igazgatónak, vagy bármilyen döntéshozónak, amikor kéréssel fordulnak hozzájuk. Ezt nem korrumpálásnak fogják fel, hanem egyszerűen a kedvező körülmények megteremtésének, mintegy “belépőnek” a sikeres megmérettetéshez.

UKRÁN ÉS OROSZ NYELV

NYELVI MEGOSZTOTSÁG

ANYANYELV

A magyar óvodákkal, iskolákkal kapcsolatba kerülő ukrán családoknál a pedagógusok, intézményi dolgozók részéről gyakran felmerülő kérdés, hogy az ukrán és az orosz közül vajon melyiket értik, milyen nyelven kommunikálhatnak velük? Általánosságban elmondható, hogy az ukrán mellett az orosz is érti és beszél minden felnőtt, és a legtöbb gyerek is. Mivel a mostani gyerekek többsége - a szülei generációjával ellentétben - odahaza már ukrán nyelvű iskolában tanult, így az olvasás és írás ukránul valószínűleg könnyebben megy nekik, de persze ebben is lehetnek egyéni eltérések. Ezért érdemes rögtön az elején rákérdezni, hogy a gyerekek melyik az anyanyelve, otthon a családtagok hogyan beszélnek egymással, illetve melyik nyelven tud írni és olvasni. Fontos lehet annak tisztázása is, hogy a szülő, illetve a gyerek ismeri-e a latin betűket? Mivel az ukrán cirill írást használ, előfordulhatnak értelmezési gondok, különösen folyóírásos magyar szövegeknél.

NYELV ÉS NEMZETISÉG

Óvakodjunk viszont elhamarkodott következtetést levonni a nyelvhasználatból a nemzeti hovatartozására vonatkozóan. Jelen írásnak természetesen nem célja az ukrán identitás mibenlétének meghatározása, az azonban elmondható, hogy az orosz nyelv használata önmagában még nem jelenti azt, hogy az illető ne vallaná magát ukránnak. A háborút megelőzően sokan nem érezték feltétlen szükségét az ukrán nyelv tökéletes elsajátításának, mivel a hétköznapi életben anélkül is jól boldogultak. Az ukrán, mint államnyelv a hivatalos eljárások és ügyintézés kizárólagos nyelveként funkcionált, azonban a társas érintkezésekben az ukránnal párhuzamosan megmaradt az orosz nyelv használata is. Ukrajna déli és keleti régióiban, de még Kijevben is teljesen bevett gyakorlat volt, hogy egy dialógus egyik résztvevője ukránul kérdezett, mire a másik fél oroszul válaszolt (vagy fordítva), és a beszélgetésben ez semmilyen zavart nem okozott. Ugyanígy létezett televíziós sportközvetítés vagy szórakoztató műsor, ahol az egyik kommentátor ukránul, míg a másik oroszul fűzte megjegyzéseit a látottakhoz. Ennek működésére a magyarázat nem feltétlen az ukrán és orosz nyelvek szerkezeti és szókincsbeli hasonlóságában, inkább az aktív és passzív nyelvhasználat egyéni különbségeiben keresendő. Vagyis Ukrajna lakóinak nagytöbbsége mindkét nyelvet érti legalább passzív szinten, és közülük a számára megszokottabbat, komfortosabbat használja aktívan. Érdekesség, hogy a két nyelv egymás mellett létezése Ukrajna-szerte számos regionális nyelvváltozatot eredményezett, amelyekben az ukrán és orosz szavak sajátosan keverednek, valamint a kiejtés is módosulhat.

NEVEK

A NEVEKRŐL

---

3 NÉV, APAI NÉV

Az ukránoknak - hasonlóan az oroszokhoz - három nevük van: a családnév, valamint a keresztnév és az apai név. Minden személyes iratukban mindhárom szerepel, kivételt ez alól csak az útlevél jelent, ahol a nevük latin betűs átíratában elhagyják az apai nevet.

APAI NÉV

Néhányukat kezdetben az is meglepetésként éri, hogy a magyaroknak nincsen otcsesztvo-juk, vagyis apai nevük. Orosz - ukrán nyelvterületen a vezetéknév és családnéven kívül, ez az apa keresztnéve után kapott harmadik név is szerepel minden hivatalos iratukban. Például, ha az illető édesapját Ivánnak hívják, akkor az ő középső neve Ivanovics, amennyiben fiú/férfi az illető, és Ivanovna, ha lány/nő.

NŐI NÉV, FELESÉG NEVE, HIÁNYZÓ „ANYJA NEVE”

A nevekkel kapcsolatban további érdekesség, hogy az orosz eredetű családnevek esetében a nőknél mindig odakerül a vezetéknév végére egy “a” betű, így lesz például Morozov-ból Morozova. Az ukrán eredetű családneveknél nincs ilyen változás. Házasságkötéskor a feleség legtöbbször felveszi a férje családnevét, és onnantól csak ez a vezetéknév szerepel minden iratában, a születési nevét egyedül a saját születési és házassági anyakönyvi kivonata őrzi meg. De a gyereke születési anyakönyvi kivonatában már csak a férjzett neve szerepel, ebből adódóan itt Magyarországon gyakran van náluk félreértés az “anya neve” megadásakor. Ezt a típusú személyazonosító adatot nem használják sem Ukrajnában, sem Oroszországban. (Helyette ott van ugye nekik az apai nevük.)

NEVEK UKRÁN ÉS OROSZ VÁLTOZATBAN

A legtöbb keresztnévnek van ukrán és orosz változata is. Itt a leggyakrabban a következő hangváltások érvényesülnek:

- orosz “a” - ukrán “o” (Aleksandr - Oleksandr, Elena - Olena)
- orosz “g” - ukrán “h” (Sergey - Serhii, Olga - Olha, Oleg - Oleh)
- orosz “e” - ukrán “i” (Vera - Vira, Svetlana - Svitlana)

Vannak tipikus ukrán nevek is, mint Taras, Inna, Vitalij, Vita, Oksana. A családtól úgy is halljuk majd, hogyan szólítják a gyereket, csak ne lepődjünk meg túlságosan, ha a hivatalosan Oleksandrának anyakönyvezett lányra az anyukája Aleksandraként hivatkozik és Szásának szólítja.

BECÉZÉS

Egyébként az ukránok is nagyon szeretnek becézni, ezért hozzájuk közel álló emberekre előszeretettel használnak kedveskedő, kicsinyítőképzős megszólításokat.

NÉNIZÉS, BÁCSIZÁS

A gyerekeknek és a szülőknek is idegen lehet kissé a nekünk megszokott “nénizés” és “bácsizás”, mivel ők a keresztnév + apai név udvarias megszólításhoz szoktak. (A bácsinak és néninek megfeleltethető gyágya vagy gyágykó, illetve tyótyá vagy tyitka szavakat csak egészen kicsi gyerekek használják. Vagy idősebb rokonokat, nagybácsit, nagynénit szokás még így nevezni.)

KIEJTÉS

A nevek kiejtésénél érdemes figyelni rá, hogy a hivatalos irataikban (útleveélben, menedékes okmányban) az angol kiejtés szerinti latin betűs átíratot használnak. Tehát a “ts” = magyar “c”, “ch” = magyar “cs”, s = magyar “sz”, “kh” = magyar “h”.

KOMMUNIKÁCIÓ

VERBÁLIS ÉS NONVERBÁLIS GESZTUSOK

MAGÁZÁS

Az ukrán és az orosz nyelvekben ugyanúgy létezik magázás, mint a magyarban, és használata általánosan elterjedt. Hivatalos, formális szituációkban, ha nem közeli ismerősök beszélgetnek egymással, illetve nagy a kor- vagy rangbéli különbség a felek között, feltétlenül magázódni szokás (pl.: főnök - beosztott, vevő - eladó, a barátom édesanyja, ismeretlen járókelő, akkor is ha velem egykorú). Ezek a különbségek történelmi vagy magyarsággal folytatott nemzetközi beszélgetéseinkben természetesen nem fognak előjönni, de jó, ha tisztában vagyunk vele, hogy az ő kultúrájukban magázódni valakivel nem kínos távolságtartást, hanem a tisztelet megadását jelenti. Itt Magyarországon az ukránok alkalmazkodnak a nyugatias beszédkörnyezethez, így a tegezéshez is, tehát senkire sem fognak megsértődni azért, mert szíával köszön rájuk.

KÖSZÖNÉS

Némileg eltérő a magyar szokástól a nyilvános helyen való köszönés etikettje. Közintézményekben - iskolában, rendelőben - csak annak köszönnek, akivel célzottan dolguk van, vagy akivel már ismerik egymást. Az ukrán anyukák figyelmét érdemes felhívni arra, hogy ha gyermekük magyar iskolájában kedvező benyomást szeretnének tenni, a portástól a tanárokon át, a szülőtársakig, minden szembejövő felnőttek hangosan "jó napot"-tal köszönjenek.

NONVERBÁLIS GESZTUSOK

A nonverbális gesztusok közül a kézfogás kissé férfias gesztusnak számít, nőknél kevésbé szokás, de bemutatkozáskor azért használható. (A tanultabb vagy városiasabb nők jobban reagálnak rá.) Nők között öröm vagy hála kifejezésekor természetes és gyakori gesztus az ölelés. Ha esetleg olyan közvetlenebb baráti, ismerősi kapcsolatba kerülnénk, ahol már puszival köszöntjük egymást, akkor számítsunk rá, hogy ukrán szokás szerint elég lesz egyszer egymáshoz érintenünk az arcunkat.

ÍRÁSBELI KOMMUNIKÁCIÓ

Nem kimondottan ukrán specifikum, hanem bárkire igaz, hogy minél képzettebb, vagy pláne, ha a munkája során hivatalos kommunikációban is rutint szerzett, annál sikeresebben választja meg a szituációhoz illő kommunikációs formát és stílust. Egy külföldit talán mégis szigorúbban ítélünk meg ebben az esetben, pedig gyakran nem annyira kulturális különbségről, mint inkább élettapasztalatokból hozott hátrányról van szó.

ONLINE KOMMUNIKÁCIÓ

Az ukrán szülők email helyett többnyire valamelyik üzenetküldő alkalmazást (Messenger, Viber, WhatsApp, Telegram) részesítik előnyben. Ennek részben praktikus oka van, mivel ezeknél beállítható, hogy automatikusan lefordítsák a kapott üzeneteket. Aki nem szokott az emailezéshez, annál előfordul, hogy ugyanúgy rövid, lényegretörő, megszólítás és aláírás nélküli üzeneteket küld az elektronikus postafiókon keresztül is. Amennyiben van közös beszélt nyelv, akkor pedig leginkább hangüzenetekkel bombáznak minket. Lélekben felkészühetünk rá, hogy náluk tejesen elfogadott valakit a hétfőtől péntekig, 8-tól 5-ig tartó hivatalos órákon kívül is keresni munkaügyben. Ez nem jelenti azt, hogy nekünk ehhez alkalmazkodni kell, csupán tudjunk róla, hogy náluk ez nem számít udvariatlanságnak.

GYERMEKKÉP

AZ IDEÁLIS UKRÁN GYERMEK

IDEALIZÁLT GYERMEK

Természetesen az ukrán szülő is csak ugyanazt szeretné, mint a magyar: hogy a gyereke egészséges, sikeres és boldog ember legyen. Más kérdés, hogy milyen nevelési módszerekben látja ennek zálogát. A szülőknek magas elvárásaik vannak a gyerekeikkel szemben, és az iskolai sikerességet (vagy sikertelenséget) nagyon komolyan veszik. A külvilág felé ez gyakran úgy nyilvánul meg, hogy a csemetét - esetenként túlzó módon - kiemelkedő képességűnek tüntetik fel és anyatigrisként védik a kritikus megnyilvánulásoktól, az érem másik oldalán viszont a gyerekekre komoly lelki nyomást helyeznek. Utódállamként Ukrajnában is megfigyelhető a szovjet típusú ideális gyermekkép továbbélése. Az ép testben ép lélek jelmondat jegyében a gyerekek nemcsak jó tanulónak kell lennie, de versenyszerűen is kell sportolnia (a legnépszerűbbek az úszás, a korcsolya, a szertorna, lányoknál a ritmikus sportgimnasztika, fiúknál különböző harcművészetek), és lehetőleg emellé valamilyen művészeti tevékenységet is megkövetelnek tőle, például játszon hangszeren vagy rajzoljon. A családtagok ösztönzik a gyerekek szereplési vágyát, hogy minél többször - akár házi vendégségeken, akár iskolai rendezvényeken - csillogtassák meg közönség előtt tudásukat. Ettől az ukrán gyerekek már idejekorán hozzáedződnek a

nyilvános szereplésekhez, a beléjük nevelt exhibicionizmusnak köszönhetően, magyar társaikhoz mértén általában bátrabban, fesztelenebbül adnak elő. Más kérdés, hogy a mi ízlésünknek a produkciók esetenként mesterkéltnek hathatnak, attól, hogy a gyerekek erősen törekszenek az érett, felnőtt előadók, “a profik” leutánzására.

HAGYOMÁNYOS NEMI SZEREPEK

Feltűnhet ezen kívül, hogy a szülők a magyaroknál határozottabban terelik gyerekeiket a hagyományos nemi szerepek felé. Kisiskolás korukban hajlamosak lehetnek jobban nemek szerint elkülönülve játszani, hiszen a lányoknak lányos, a fiúknak fiús dolgokkal kell foglalkozni. A kislányok szinte kivétel nélkül hosszú hajat viselnek, öltözködésük is nőies, viselkedésükben felnőttesebbek, mivel igyekeznek az anyai viselkedésmintát másolni. A fiúkat kemény helyzetekben is helytállásra, találékonyságra, és a gyengébbek védelmezésére nevelik, főként, ha az apa is jelen van a család életében. Ha nincs, akkor az anyában gyakran kialakul túlféltés, túlzott engedékenység vagy ellenkezőleg túlzott elvárások (sőt, néha mindez egyidejűleg) a fiúgyermek irányába.

NŐK - A CSALÁD TARTÓOSZLOPAI

TRADÍCIONÁLIS CSALÁD

Az ukrán család alapvetően a nők köré szerveződik, akik generációk hosszú során keresztül biztosítják a stabilitást és gondoskodást az utódok számára.

A társadalomban a mai napig erősen él a tudat, hogy a nők életfeladata a gyerek világrahozatalában és felnevelésében teljesedhet ki, ezért sokan közülük már az érettségi után vagy a húszas éveik elején készülnek a családi életre. A párok

esetében, ha együtt élnek, akkor törvényszerűen hamarosan gyermekük is születik, függetlenül attól, hogy egzisztenciális helyzetük mennyire áll készen a felnevelésükre.

EGYSZÜLŐS CSALÁDOK

A magyar viszonyokhoz képest jóval gyakoribb, hogy egy anya egyedül nevel egy, kettő vagy akár több gyermeket is (míg az ellenkező felállás meglehetősen ritka). Az egyszülőes ukrán gyerekek közül sokan aztán a nagyszülői házban nevelkednek. Ha kiderül, hogy a férfi nem akarja, vagy nem képes az apaszerepet vállalni, az anya a megélhetési problémák miatt gyakran kénytelen a szüleihez hazaköltözni. Majd annak érdekében, hogy finanszírozni tudja gyerekei eltartását és támogatni tudja a szüleit, - hosszabb vagy rövidebb időszakokra - külföldön vállal munkát. Sokan azok közül az anyák közül, akiknek gyerekei az utóbbi hónapokban a magyar iskolákba kerültek, már évek óta itt dolgoztak és éltek az országban, majd a háború kitörése után idemenekítették a gyerekeiket, akiket addig a napig a nagyszülők neveltek, az édesanyjukkal pedig csak távkapcsolatot ápoltak, videó-hívásokkal és üzenetváltásokkal, havonkénti-kéthavonkénti személyes látogatásokkal. Nekik nem csak az új környezet jelentette kihívásokkal kell megküzdeniük, de új alapokra kell helyezniük a gyerek-szülő kapcsolatot is.

KULTURÁLIS SZOKÁSOK, KÜLÖNBSÉGEK

VALLÁS, ÜNNEPEK ÉS AZ ÉTKEZÉS KULTÚRÁJA

ORTODOX VALLÁS

Az ukránok közel 80 százaléka ortodox, vagy hétköznapiabb szóhasználatnál pravoszláv vallású. Görög-keleti kereszténységnek is szokás nevezni, ami arra utal, hogy a Bizánci Birodalom területén alakult ki (az egységes kereszténységtől 1054-ben, a nagy egyházszakadással vált el). Nyugat-Ukrajnában nagy számban élnek görögkatolikusok is, a kárpátaljai magyarság pedig zömmel római katolikus vagy református vallású. Az ortodox hagyományok hatása azonban olykor itt is tetten

érhető, például Kárpátalján sok katolikus templomban is szentelik Húsvétkor az ünnepi ételeket.

Nőknek tilos fedetlen fővel belépni a templomba, ezért a bejáratnál általában találunk kikészítve kendőket. A hívők kötelessége az ikonok, az ortodox szentképek imádása, ami keresztvetéssel egybekötött meghajlással és csókkal történik. Az ikonnak átlátásban a keretét, vagy a szent kezét, Krisztusnak a lábát szabad megcsókolni, az arcot soha. Meghatározott rendje van annak is, hogy melyik szent képéhez milyen kéréssel, panasszal lehet fordulni. A templomokban e célra a gyertyákon kívül árusítanak kis kártyácskákat is, amikre az emberek felírhatják kívánságaikat. Szintén népszerűek a védőszentek kisméretű, fára vagy papírra ragasztott képei, valamint a védelmező amulettek. Az ortodox istentiszteleteken a prédikáció nem annyira meghatározó, helyette a liturgikus elemek dominálnak. A pravoszláv hagyomány a nyugatinál spirituálisabb, és a kereszténység mellett a babonák, hiedelmek szintjén továbbélő pogány örökség jelenléte is erős.

Néhány egyházi ünnep szokásrendszerét abban a reményben ismertetem röviden, hogy ezek az információk is hozzájárulhatnak az ukrán emberek kulturális hátterének megértéséhez:

NAPTÁR

Míg a nyugati egyház időszámítása a Gergely-naptár alapján történik, az ortodoxok a Julianus-naptárt követik, ezért az egyházi ünnepek időpontja többnyire nem esik egybe. A téli ünnepek rendje ezért is másképp alakul, mint nálunk.

KARÁCSONY, SZILVESZTER, ÚJÉV TÉLAPÓ ÉS UNOKÁJA

Mivel a szovjet időkben nem lehetett a karácsonyt ünnepelni, ezért a helyét sokban átvette az Újév (Novij God), amit december 31-én, a mi Karácsonyunkhoz hasonló szokásrendszerben tartanak: fenyőfát díszítenek, ünnepi ételeket készítenek és ajándékoznak. Náluk tehát ismeretlen a szilveszteri bulizás intézménye, a december 31-éről január 1-re virradó éjszakán családok, barátok gyűlnek össze otthonaikban. A téli ünnepek sorában ezt követi – az ortodox naptár miatt kéthetes elcsúszásban – január 6-án a szenteste, majd 7-én a pravoszláv karácsony, és január 13-án a Julián naptár szerinti Régi Újév.

A gyerekeknek az ajándékot Gyed moroz, a Télapó, és unokája, Sznyegurocska hozza. December 6-án az ukrán gyerekekhez nem jön a Mikulás, de Télapó figurája tulajdonképp Szent Miklós alakjából és a szláv folklór Fagy-apójából lett összegyúrva.

HÚSVÉT, PÁSZHA

Az ortodox keresztények legfontosabb ünnepe a Húsvét (Pászha). A feltámadás napját 48 napos böjt előzi meg, amelynek hagyományos étele a palacsinta (blini). Az ünnepi asztalra szánt húsvéti ételeket – kalácsot, tojásokat - szokás a templomban megszenteltetni.

Húsvét alkalmából a pravoszlávok „jó napot” helyett a „Krisztus feltámadott!” («Христос воскрес!») mondattal köszöntik egymást, amire a viszontválasz „Valóban feltámadott!” («Воистину воскрес!»). E két szónak a rövidítése, a „XB” (cirill H és V betűk) megjelenik az ünnepi dekorációkon, többek között a Húsvét jellegzetes édességeire a kulicsra (húsvéti kalács) és a túrós pászhára is szokás felírni a betűket.

NYÁRI NAPFORDULÓ, SZENT IVÁN ÉJSZAKÁJA

A nyári napfordulót, Szent Iván éjszakáját, a Julianus naptár szerint július 7-én ünneplik Ukrajnában. Ivan Kupalo ünnepe a pogány hitvilágban gyökerezik, ahol Kupala a termékenység, a fény és a vizek szláv istene volt. Miután a kereszténység felvételét követően az egyház hiába próbálkozott elfojtani ezt a hagyományt, összekötötték Keresztelő Szent János nevével. Az ünnep alkalmából sokan felöltik az ukrán tradicionális viseleteket, például a hímzett inget, a visivánkát. A természetben, víz közelében szokás ünnepelni, sötétedéskor tüzeket gyújtanak, és aki átugorja őket, védett lesz a bajoktól. Jellegzetes szertartása a gyógyfüvek szedése, és a megtisztulást szimbolizáló rituális fürdőzés a patakok, tavak, folyók vizében vagy a réti harmatban. A lányok virágkoszorúkat kötnek, amit a vízre helyeznek; ha fennmarad, boldog időszakot, ha elsüllyed, szerencsétlenséget ígér. Aludni ilyenkor nem ajánlatos, mert a szellemek és a tisztátalan erők más megtestesítői különösen aktívak ezen az éjszakán.

ÜNNEPI ASZTAL, VENDÉGSÉG

Egy ukrán ünnepi asztalnál vagy vendégségben nincs meg a fogások kötött egymásutániséga. Minden étel és ital egyszerre kerül az asztalra, ahonnan folyamatosan fogyasztanak, ebből adódóan több órán át tartó összejövetel esetén se szabad az asztról semmit – az elhúlt ételt se – leszedni. Kenyeret mindenhez esznek, ezért mindig lennie kell az asztalon. Ha alkoholos italt fogyasztanak, a poharak újratöltésekor minden alkalommal valakinek tósztot kell mondanía. Ennek keretében legalább egyszer feltétlen köszöntetet kell mondani a vendéglátónknak is. Ha az összejövetel apropója esetleg születésnap lenne, jó, ha tudjuk, hogy bár ajándékot náluk is szokás adni, de egyébként mindenkinek minden fogyasztást az ünnepelt áll.

Ha látogatásra érkezünk valakihez, legyen az akár csak félórás is, mindenképpen meg fognak kínálni étellel és itallal (többynire teával és süteménnyel), ezt illik elfogadni.